ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ

Ο ΙΔΑΝΙΚΟ τῶν μικροπολιτικῶν τῆς Ἑλλάδας — ταιριασμένο μὲ τὴ βασιλικὴ διάθεση — ἦταν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἡ πολιτικὴ καλοπέραση καὶ ἡσυχία. Ἐπειδὴ ὅμως στὸ ἔθνος ὅλο ἦταν πάντα διαχυμένο καὶ κάποιο ἰδανικώτερο ἰδανικό, — καμωμένο καὶ ἀπὸ τὶς μεσοσβησμένες θύμησες, τῆς πρωτιτερινῆς μεγάλης ἰδέας καὶ καὶ ἀπὸ κάποια ἀμυδρὴ συναίσθηση ἑνὸς χρέους ἀπέναντι στὰ περασμένα, προπάντων τὰ ἀρχαῖα μεγαλεῖα, καὶ τέλος ἀπὸ τὴ στενόχωρη γνώση πὼς ὅλη ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν εἶναι κυβερνημένη ἀπὸ ἕ ν α ν κοινὸ πολιτικὸν ὀργανισμό, — ὁ κομπογιανίτης πολιτικὸς τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους ἀναγκάζονταν συχνὰ νὰ κ ά μ η πὼς κάνει καὶ ἐθνικὴ πολιτική, εἰδεμὴ θὰ ἔχανε λιγάκι δημοτικότητα ἀπὸ τοὺς ἀντίθετούς του, καὶ ὅμοιους μ' αὐτόν, δημοκόπους, ποὺ θὰ τὸν ἔβγαζαν «προδότη». Ὡστόσο ποτέ του δὲν πάσκιζε νὰ ἀγωνιστῆ γιὰ κανένα ἐθνικὸ ἰδανικό, ποτέ του δὲν ἐσχεδίασε, οὔτε στοχάστηκε κὰν νὰ σχεδιάση, πρόγραμμα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, οὔτε σύμφωνο οὔτε ἀσύμφωνο μὲ τὶς ἀνάγκες ἢ τοὺς πόθους ἐκείνων ποὺ ἔχουν κάποιο ἐθνικὸ ἰδανικὸ στὰ σωθικά τους. Καί, ὅταν ἔλεγε πὼς ἔχει σχέδιο ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἔλεγε ψέματα, γιατὶ οὔτε συλλογίστηκε ποτὲ τέτοιο ζήτημα περισσότερο ἀπὸ πέντε λεπτὰ κάθε χρόνο. Οὔτε ἤξερε τίποτε γιὰ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους ἢ τὶς ἐθνικὲς ἀνάγκες· ἡ καθημερινὴ μικροπολιτικὴ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ σκεφτῆ. Οὔτε κὰν τὴ γεωγραφία τῶν ἑλληνικῶν τόπων ἐγνώριζε οὔτε γύρεψε ποτὲ νὰ τὴ μάθη. Μονάχα, ὅταν τύχαινε μεγάλη σφίξη καὶ παραφούσκωνε τὸ ἐθνικὸ ρέμα ἀπὸ κάποια ἐθνικὴ ἀτυχία ἢ ἔκανε βιαστικὰ κανένα σπασμωδικὸ κίνημα ἢ προφασίζονταν τὴν ἀχρηματία τοῦ κράτους καὶ τὶς

σοφὲς συμβουλὲς τῶν μεγάλων τῆς γῆς γιὰ νὰ πείση τὸν κοσμάκη νὰ κάτση στὰ ἀβγά του καὶ τίποτα νὰ μὴν ἀπαιτῆ. Καί, γιὰ νὰ τὸν ξεγελάση καλλίτερα, ἔπαιρνε ὕφος ἀνθρώπου μαυροφορεμένου, ποὺ παρακολουθεῖ λείψανο, καὶ τοῦ ἔλεγε μυστηριώδικα καὶ μὲ ἐπίσημη φωνή: «Γιὰ ὄνομα θεοῦ, μὴν τύχη καὶ κουνηθῆτε. Οὔτε νὰ ξεστομίζετε κὰν λέξη γιὰ τόσο σοβαρὰ ζητήματα. Μὲ τὴν ἀπροσεξία καὶ τὴ βιασύνη σας μπορεῖτε νὰ κάμετε νὰ τὰ χάσωμε ὅλα, κι αὐτὰ ποὺ ἔχομε». Καὶ ὁ κουτὸς ὁ κοσμάκης εὔκολα πείθεται καὶ ἡσυχάζει. Μήπως ἔχει νὰ χάση τίποτε τὸ ἄτομο μὲ τὸ νὰ μένη ἥσυχο;

Τὸ ἰδανικὸ τοῦ φίλου τοῦ Ἀλέξη, ποὺ μὲ ἀπεριόριστη περιφρόνηση ἔβλεπε τὴν ἀρνητικὴ πολιτικὴ τῶν μικροπολιτικῶν τοῦ μικροῦ κράτους καὶ δὲν ἐπρόσμενε καλὸ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἦταν ἡ ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία μὲ ὅλα τὰ ἔθνη μέσα της καὶ μὲ τὴ διοίκηση στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων. Ὅ,τι κι ἂν ἔβλεπε νὰ γίνεται στὴν Τουρκιά, τὸ ἔβλεπε μὲ τὸ πρίσμα τοῦ μεγάλου ἀνατολίτικου κράτους. Τὰ μεγαλόπρεπα σχέδια καὶ ἰδανικὰ δὲν εἶναι ποτὲ βλαβερὰ γιὰ τὰ ἔθνη. Τὸ πολιτικὸ αὐτὸ ἰδανικό του ἦταν πρόδρομος ἑνὸς ἄλλου ἰδανικοῦ, τοῦ σχηματισμοῦ σιγὰ σιγὰ μιᾶς ἰδιαίτερης ἀνατολίτικης ράτσας ἀπ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς Τουρκιᾶς.

— Ἂ καὶ ν' ἀργήσουν μερικὰ χρόνια ἀκόμα, ἔλεγε, νὰ κατέβουν τὰ ἑκατομμύρια τῶν Σλαύων ἢ τῶν Γερμανῶν καὶ θὰ δῆς πόσο γρήγορα θὰ σχηματιστῆ καὶ θὰ εὐτυχήση ἡ ἀνατολίτικη ράτσα σ' ἕνα ρυθμικὸ πολιτικὸ καθεστώς, ποὺ δὲ θὰ μοιάζη βέβαια τὰ φράγκικα. Δὲ θὰ ἔχη μιὰ γλῶσσα, μὰ θὰ πνέη μέσα της ἕ ν α πνεῦμα, τὸ ἰωνικό, τὸ ἑλληνικό. Ἡ ἀνατολίτικη ράτσα, αὐτὴ πάλι θὰ δημιουργήση τὸ νέο, τὸ πλατύτερα ἀνθρώπινο ἰδανικό, πλατύτερο ἀπὸ τὸ χριστιανισμό, τὸ ἰδανικὸ ποὺ χρειάζεται τώρα ἡ ἀνθρωπότητα. Ἐμεῖς, ποὺ ἀγωνιζόμαστε μὲ τὴ μικρή μας δύναμη τῶν πέντε, δέκα, ἑκατὸ ἀνθρώπων, δὲν κάνομε κομπογιανίτικη πολιτική. Μακριά, πολὺ μακριὰ προβλέπομε μιὰ νέα εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ γι' αὐτὸ ἔχομε κάποια συγκινημένη περηφάνεια καὶ κανένα μικροεγωισμό. Ἐδῶ στὴν Ἀνατολή, στὴ σμίξη τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, τῆς ἄσπρης, τῆς κίτρινης καὶ

τῆς μαύρης ἀνθρωποσύνης, ἄστραφτε πάντα καὶ ξέσπανε ἡ ἠλεκτρικὴ σπιθοβολὴ — αἰγυπτιακὴ θεολογία, χριστιανισμός, μωαμεθανισμὸς — καὶ ἔβαζε σὲ ρυθμικὴ κίνηση τὸ νεφέλωμα τῶν ἀνθρώπινων αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν. Καὶ τὸν περιλάβαινε ἔπειτα ἡ Δύση τὸ ρυθμικὸ κόσμο, ποὺ ἔπλαθε ἡ Ἀνατολή, καὶ τὸν ἀποσύνθετε σιγὰ σιγά. Καὶ ἔπεφτε ἡ ἀνθρωπότητα σὲ βαθειὰ μελαγχολία. Ἐδῶ πάλι, στὴν Ἀνατολή, θὰ ἀστράψη καὶ θὰ ξεσπάση ἡ ἠλεκτρικὴ σπίθα, ποὺ θὰ ξαναπλάση ἀπὸ τὸ νεφέλωμα τῶν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων τὸ ρυθμὸ τοῦ κόσμου.

Ὁ Ἀλέξης ἔβλεπε κάτι τι μπερδεμένο καὶ ἀόριστο στὶς ὀπτασίες τοῦ συντρόφου του, μὰ δὲν τοῦ ἔρχονταν πάντα νὰ τὶς συζητήση, γιατὶ ἡ προφητικὴ διάθεση τοῦ φίλου του ἦταν μαγικὰ ὄμορφη.

Ὕστερα ἀπὸ τὴν περίφημη τριήμερη συναδέλφωση τῶν ἐθνῶν, οἱ θυμοὶ καὶ οἱ βρισιὲς τῶν Τούρκων γιὰ τὴν ὑπεροχὴ ἢ γιὰ τὴν κακομοιριὰ τῶν Ρωμιῶν πότε μεθοῦσαν τὸ φίλο του καὶ πότε τὸν ἔκαναν καὶ ντρέπονταν. Στοὺς περιπάτους, ποὺ ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἔκαναν μέσα στὴν Πόλη, ἔβλεπε διάφορες μικρὲς σκηνές, ποὺ χαράζονταν μέσα του.

Σ' ἕνα καφενεῖο μέθυσαν τρεῖς ἀξιωματικοὶ Τοῦρκοι καὶ ξεσπάθωσαν φωνάζοντας ἐνάντια στοὺς Ρωμιούς, ποὺ κάθονταν ἐκεῖ παρὰ πέρα· «Κερατάδες Ρωμιοί!» — Οἱ Ρωμιοὶ ἔφυγαν.

Ἕνας Ρωμιὸς εἶχε στήσει τὸ φωνογράφο του μπρὸς σ' ἕνα καφενεῖο καὶ τὸν κούρδιζε καὶ ἔλεγε ἑλληνικὰ τραγούδια. Ἕνας Τοῦρκος ἀξιωματικὸς περνῶντας ἀπὸ κεῖ πέταξε κάτω τὸ φωνογράφο καὶ ἔδειρε τὸ Ρωμιὸ βρίζοντάς τον· «Ρουφιάνε, χέστη, ζητιάνε, τεμπέλη, ἄτιμε»!

Γίνηκαν ἀγῶνες γυμναστικῆς καὶ στὸ τρέξιμο νίκησε Ρωμιός. Ὁ ἀξιωματικὸς ποὺ σημείωνε, πέταξε τὸ μολύβι του καὶ τὸ χαρτὶ ξεφωνίζοντας· «Κλέφτες, ψεῦτες, πούστηδες»!

Μιὰ σατυρικὴ ἐφημερίδα τούρκικη δημοσίεψε γελοιογραφία Ρωμιοῦ μὲ μορφὴ ρουφιάνου καὶ μιὰν ἄλλη μ' ἕνα βασιλιὰ σ' ἕνα κρεβάτι. Τούτη δὲν τὸν μέλει καὶ πολύ, μὰ ἡ ἄλλη τοῦ φέρνει ντροπὴ καὶ ἀηδία καὶ τοῦ ἔρχεται νὰ ξεφωνήση: «Ὡς

πότε, ὦ ἐπίσημοι παλιάνθρωποι, θὰ ἐμπνέετε τριγύρω σας τεμπελιά, ἀπιστία, ταπείνωση καὶ πανικό, ἐπιφύλαξη, σιωπή, ὑπομονή; Ὡς πότε θὰ μᾶς λέτε· μὴν κουνιέστε, μὴν ἑτοιμάζεστε, δὲν ἔχομε στρατό, μὴ γεννᾶτε ζητήματα; Φοβᾶστε τὸν πόλεμο; ἀλλὰ μακάρι νὰ γινόταν. Ἂν τὸ ἔθνος ὀργανωμένο σ' ἕναν πόλεμο βοηθήση τὸ κράτος, καὶ θὰ τὸ κάμωμε νὰ βοηθήση, θὰ ἐπιβάλωμε τὸ πρόγραμμά μας ἐδῶ στὴν Τουρκία σύντομα καὶ σίγουρα. Μονάχα τὸ κράτος ἂς ἔχη ἔννοια του τὸ ἔθνος καὶ ἂς μὴ δίνη πάντα τὸ παράδειγμα τῆς σάχλας. Μακάρι νὰ γίνη πόλεμος, νὰ ἀνασάνη τὸ Ρωμαίικο. Ἂν χαλαστῆ ἡ Τουρκιὰ ἀπὸ κλονισμὸ δικό μας, ἂν φανοῦμε στὸν κόσμο πὼς ἐ μ ε ῖ ς μέσα σ' ὅλη τὴν Ἀνατολὴ τὴν καταστρέψαμε, εἶναι μωρὸς ὅποιος φαντάζεται πὼς ἔχομε νὰ ζημιωθοῦμε ἀπὸ Σλαύους ἢ ἄλλους τέτοιους. Οἱ μεγαλόπρεπες πρᾶξες δὲν εἶναι ποτὲ ἐπιζήμιες στὰ ἔθνη».

Συνέβηκε τότε νὰ γίνη στὴν Πόλη ἀπὸ κάποιους Τούρκους, ἀντίθετους τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου, ποὺ κατάντησε τυραννικώτατη ὀλιγαρχία, ἕνα κίνημα γιὰ νὰ πάρουν τὴν ἐξουσία ἀπὸ τὰ χέρια τῆς ὀλιγαρχίας ταύτης. Τὴ συνωμοσία τὴ σκάρωσαν οἱ λεγόμενοι φιλελεύτεροι Νεότουρκοι οἱ δυσαρεστημένοι μὲ τὸ κομιτάτο καὶ οἱ ἀντιδραστικοὶ Παλαιότουρκοι. Ἀπὸ συμφέρο του τὸ κομιτάτο παράστησε πὼς τὸ κίνημα τὸ ἔκανε ὁ σουλτάνος μὲ τοὺς ἀπολυταρχικοὺς καὶ τοὺς σαρικλῆδες γιὰ νὰ καταργήση τὸ σύνταγμα. Οἱ Νεότουρκοι, ποὺ εἶχαν τὸ κέντρο καὶ τὴ δύναμή τους στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου εἶχαν καὶ τὸ στρατὸ στὴ διάθεσή τους, ὅρμησαν μὲ μερικὲς χιλιάδες του καὶ μὲ ἐθελοντὲς βασιβουζούκους, μαζώματα ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη, νὰ πάρουν τὴν Πόλη. Τί νὰ ἔκαναν οἱ Ρωμιοὶ σὲ τούτη τὴν περίσταση; Οἱ δύο φίλοι ἀποφάσισαν νὰ τοὺς διατάξουν καὶ πάλι τί νὰ κάμουν. Στὴν ἀμφιβολία ποὺ βρίσκονταν ποιὸς θὰ νικήση, ἡ Πόλη γιὰ ἡ Θεσσαλονίκη, τὰ εἶχαν χάσει ὅλοι τους, μονάχα ἴσως οἱ δύο φίλοι στοχάζονταν, σὰν πάντα ἤρεμοι, γιατὶ ἦταν τέτοιοι ποὺ προπάντων στοὺς κινδύνους ἔμεναν ἀτάραχοι καὶ φωτεινοὶ στὴ σκέψη τους. Καὶ ἔβαλαν λοιπὸν τὸν πολιτικό τους σύλλογο καὶ ἔκαμε μιὰ δήλωση, ποὺ τὴ δημοσίεψαν σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες, πὼς τὸ ἑλληνικὸ

ἔθνος θέλει τὸ σύνταγμα καί, σὰ συνταγματικοὶ πολῖτες οἱ Ρωμιοί, δὲν τοὺς ἐνδιαφέρνουν τὰ μαλλώματα ἀναμεταξὺ στοὺς Τούρκους, παρὰ θὰ ὑπακούσουν μονάχα ἐκείνους, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους θὰ καταρτίσουν κυβέρνηση. Ὅ,τι καὶ νὰ γίνονταν ἔπειτα, αὐτοὶ ἔτσι θὰ ἤτανε πάντα μέσα. Ἡ ἐπιτυχια τούτη δυνάμωσε τὴν ἐπιβολὴ τῶν δυὸ φίλων, καὶ ἀπὸ τότε κοίταζαν στερεοσκοπικὰ ἢ σὰ σὲ κινηματογράφο τὰ περιστατικά, ποὺ ξετυλίγονταν μπροστὰ στὰ μάτια τους, καὶ τοὺς τύπους, ποὺ περνοδιάβαιναν.

Μπῆκε ὁ στρατὸς τῆς Θεσσαλονίκης στὴν Πόλη καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες αὐτομόλησαν ἀπὸ τὸ σουλτανικὸ στρατόπεδο. Ὅλοι μαζὶ χτύπησαν τὸ στρατὸ τῆς Πόλης, ὅσος ἔμενε πιστὸς στὸ σουλτάνο καὶ ποὺ κλείστηκε στὸ Γιλδὶζ καὶ στὸ μεγάλο στρατῶνα τοῦ Ταξιμιοῦ, ὥς ποὺ σκοτώθηκαν μερικοί, σπάσαν κάμποσα τζάμια τοῦ στρατῶνα καὶ χάλασαν λίγο οἱ τοῖχοι ἀπὸ τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ τότε οἱ ἀποδέλοιποι στρατιῶτες σήκωσαν λευκὴ σημαία καὶ παραδόθηκαν. Ὁ Σουλτάνος αἰχμαλωτίστηκε, καθαιρέθηκε καὶ στὴ θέση του ἔβαλε ὁ στρατὸς τῆς Θεσσαλονίκης σουλτάνο τὸν ἀδελφό του. Ὅλα αὐτὰ γίνηκαν σὲ δυὸ μέρες μέσα. Οἱ πυροβολισμοὶ κατατρόμαξαν τοὺς πολῖτες, ποὺ ἔμειναν κλεισμένοι στὰ σπίτια τους καὶ σφάλισαν καὶ τὰ μαγαζιά τους.

Τοὺς στρατιῶτες, τοὺς παραταγμένους κορδόνι στὴν πλατεῖα τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς, ἕνας χόντζας μὲ τενεκὲ τοῦ πετρέλαιου καὶ ἕνα ποτήρι τοὺς πότιζε. Στὸ δρόμο ποὺ ἀνεβαίνει κατὰ τὴν Ἁγιὰ Σοφιὰ στέκονταν μπουλούκια κάτι αὐτοσχέδιοι στρατιῶτες, χωρὶς κουμπιά, μόνο μὲ ὅπλα παλιότατα μὲ τὴ λόγχη ἐπάνω. Μπρὸς στὸ Σερασκιεράτο, στὴν αὐλή, ἦταν καμιὰ ἑκατομπενηνταριὰ στρατιῶτες, κυνηγοὶ τῆς Θεσσαλονίκης, λυγεροὶ Ἀρβανίτες ἀξιαγάπητοι, τρώγοντας κουλούρια· βρίζοντας μιὰ σταλιὰ μὲ τοὺς Ἀσιάτες Τούρκους στρατιῶτες, ποὺ εἶχαν κλειστῆ στὸ Σερασκιεράτο, ὅταν ἄξαφνα ἀπὸ μέσα ἄρχισαν νὰ τοὺς πυροβολοῦν. Οἱ Ἀρβανίτες, μὲ μισὸ κουλούρι μέσ' στὸ στόμα καὶ μισὸ ἔξω, μασουλίζοντας, τοὺς στρώνουν στὸ τουφεκίδι.

Στὴ γέφυρα τοῦ Γαλατᾶ ἕνας ἀξιωματικὸς ἀνεβασμένος

σ' ἕνα ἀμάξι φώναξε κάτι σὲ τρεῖς κυνηγοὺς τῆς Θεσσαλονίκης, Ἀρβανίτες, πού, ἁρματωμένοι σὰν ἀστακοί, περνοῦσαν γιὰ τὴν Ἁγιὰ Σοφιά. Ὁ ἕνας τους κάτι τοῦ ἀποκρίθηκε· ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ τραβάει μιὰ μὲ τὴν καραμπινίτσα ποὺ κρατοῦσε καὶ τὸν παίρνει στὸ χέρι. Ὁ δεύτερος τότε Ἀρβανίτης σηκώνει τὸ τουφέκι του καὶ τὸν πυροβολεῖ μὲ μιὰ κίνηση σιωπηλότατη, αὐτόματη. Πέφτει χάμω ξερὸς ἀπὸ τ' ἀμάξι καὶ οἱ τρεῖς τὸ βάζουν στὰ πόδια σὰ διαβόλοι. Ὅλη τὴν ἡμέρα ἔμεινε ξαπλωμένος στὴ γέφυρα, σκεπασμένος μὲ μιὰ ψάθα, σὲ μιὰ λιμνίτσα αἷμα ὁ σκοτωμένος.

Τρεῖς τρεῖς, πέντε πέντε, δέκα δέκα, πενήντα πενήντα, μπουλούκια πήγαιναν στρατιῶτες δίχως ἀξιωματικούς, μὲ κανένα χότζα πολλὲς φορὲς ἢ μὲ μερικοὺς μόρτες, ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Πόλης κατὰ τὴν Ἁγιὰ Σοφιά. Μὲ τάξη πιὸ πολλὴ οἱ κυνηγοὶ τῆς Θεσσαλονίκης πρόβαιναν, χτυπῶντας μάλιστα μερικοὶ καὶ τὰ πόδια τους ἀλλὰ γερμανικά.

Τὸ βράδυ πέρασαν ἀπὸ μπρὸς ἀπὸ τὰ Μνηματάκια δυὸ τάγματα κυνηγοί, φαντάροι καὶ πυροβολητὲς μαζί, μὲ μιὰν ἄθλια μουσικὴ καὶ δέκα ἀξιωματικοὺς ἐλεεινούς. Ἦταν παλιοντυμένοι καὶ πρόβαιναν σὰν κρεμασμένοι.

Οἱ Ῥωμιοὶ κυκλοφοροῦσαν πιὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔθνος καὶ δὲ φαίνονταν φοβισμένοι.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἀρχίζει ἕνας ἄγνωστος στ' ἀφτιά, μεγάλος, κατασύνεχος κρότος, σὰ ν' ἄδειαζαν ἀδιάκοπα πολλὰ κάρα χαλίκια καὶ πέτρες. Στὸν Μπαλατὰ καὶ Φανάρι ἅμα τὸν ἄκουσαν, ἔκαμαν λιτανεία, οἱ βυζαντινοί. Στὶς δυὸ ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα περνοῦσαν ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Ἀλέξη, ποὺ ἦταν ἐκεῖ μὲ τὸ φίλο του, μπουλούκια στρατιῶτες καὶ ξέχωρα μπουλούκια μόρτηδες, ποὺ γύριζαν ἀπὸ τὴ μάχη τοῦ Ταξιμιοῦ καὶ πυροβολοῦσαν στὸν ἀέρα γιὰ πανηγυρισμὸ εὔθυμοι. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μόρτες κάποτε ξελαρυγγίζονταν· «Ζήτω ὁ στρατός!» καὶ μερικοὶ στρατιῶτες κυνηγοὶ Ἀρβανίτες φώναζαν τότε· «Ζήτω οἱ χριστιανοί!» μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ «σ» τῶν Ἀρβανιτάδων. Ἔπειτα πέρασαν ἄλλοι Ἀρβανίτες κυνηγοὶ ποὺ τραγουδοῦσαν ἀρβανίτικα τραγούδια. Ὁ Χρῆστος, ὁ ὑπηρετάκος τοῦ Ἀ-

λέξη, Ἀργυροκαστρίτης, συναρπάστηκε καὶ ἔλαμψαν τὰ μάτια του. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ φίλος τοῦ Ἀλέξη, ποὺ εἶπε: «Δὲν ξέρω ἂν θὰ γίνη πάλι σουλτανοκρατία ἢ ἄλλο τίποτε. Δὲν ἐνδιαφέρει καὶ πολύ. Αὐτοὶ ὅμως οἱ Ἀρβανίτες μὲ κάνουν καὶ βλέπω μακριὰ ἕνα πολιτικὸ πρόγραμμα. Μὴν τὰ λέμε ἀκόμα πουθενὰ ὥς ποὺ νὰ τὰ ἀποκρυσταλλώσωμε τὰ σχέδιά μας, μὰ ἔλα νὰ σκεφτοῦμε οἱ δυό μας.» Καὶ ὁ Ἀλέξης εἶπε: «Ἐγὼ φαντάζομαι ἕναν Ἑλληνισμὸ μεγάλο καὶ ὄμορφο, μὲ τὴ δημοτική του γλῶσσα καὶ ψυχή, ἕναν Ἑλληνισμό, ποὺ θὰ περιέχη μέσα του καὶ τὴν ἀρβανίτικη ψυχὴ καὶ γλῶσσα, ποὺ εἶναι συγγενικές του. Ναί, ἂς σκεφτοῦμε οἱ δυό μας.»

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ μπουλούκια παλιανθρώπων τοῦ Ταρσανᾶ μὲ πατημένες φτέρνες, ὅλοι σὰ νἄβγαιναν ἀπὸ χασισοποτεῖο, τριγυρνοῦσαν στοὺς δρόμους μὲ τουφέκια καὶ πυροβολοῦσαν ψηλά, ὅπως λάχαινε. Στὸν Τοπχανὰ χυμίζουν στὶς ἀποθῆκες καὶ ἁρπάζουν τὰ κατασχεμένα ὅπλα καὶ πιστόλια καὶ φεύγουν. Ὁ φίλος τοῦ Ἀλέξη ἔβαλε πολλοὺς Ρωμιοὺς καὶ ἀγόρασαν τουφέκια ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς.

Κατὰ τὸ μεσημέρι πέρασαν ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο τοῦ Πέρα μερικοὺς σκεπασμένους μὲ ψάθες, ποὺ τοὺς εἶχαν σκοτώσει κατὰ λάθος τὰ βόλια. Ἑνὸς τὰ πόδια περίσσευαν ἀπὸ τὴν ψάθα καὶ ἦταν γυμνά, κοκκαλιάρικα καὶ ἀδύνατα.

Ὁ κόσμος εἶχε ἀρκετὰ συνηθίσει τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ κυκλοφοροῦσε, τὰ μαγαζιὰ στὸ Σταυροδρόμι ἄνοιξαν πάλι.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἔδειξε ὁ Ἀλέξης τοῦ φίλου του ἕνα σχέδιο πολιτικῆς ποὺ σκάρωσε καὶ μίλησαν οἱ δυό τους πάλι γιὰ τὴν πολιτικὴ γραμμὴ ποὺ πρέπει νὰ δώσουν στὸ ἔθνος.

Μεταξὺ στὸ ἰδανικὸ τῶν μικροπολιτικῶν τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους καὶ στὸ ἰδανικὸ τοῦ φίλου του, ὁ Ἀλέξης ἔπρεπε ναυρῇ κάποιο συμβιβασμό. Ἔβλεπε πὼς ἡ μεγάλη ἰδέα τρεμόσβηνε στὴν ψυχὴ τῆς Ρωμιοσύνης καὶ ὅμως, ὕστερα ἀπὸ τὸ σύνταγμα στὴν Τουρκία· μποροῦσε νὰ φανταστῇ κανένας κάπως δικαιολογημένα πὼς οἱ Ρωμιοί, ἂν σχεδιάσουν καὶ ἀκολουθήσουν πιστὰ καὶ ἐπίμονα ὁρισμένο πολιτικὸ πρόγραμμα, εἶναι μπορετὸ ν' ἀποχτήσουν μέσα στὸ κράτος τὸ τούρκικο, μὲ

τὴ βοήθεια καὶ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν ἐθνῶν, ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ τότε ποιὸς ξέρει; Ἂν δὲν χαντακωθῆ τὸ τούρκικο τὸ κράτος, δὲν εἶναι ἀδυνατο νὰ συγκυβερνήσουν οἱ Ἕλληνες μὲ τοὺς Τούρκους τὴ μεγάλη ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία. Καί, ἂν πάλε εἶναι νὰ χαθῆ τὸ κράτος τὸ τούρκικο, ἡ πολιτικὴ αὐτὴ τῆς συνεργασίας μὲ τὰ ἄλλα χριστιανικὰ ἔθνη θὰ ἔχη ἐξασφαλίσει γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἀρκετὰ μεγάλο μερίδιο στὴ μοιρασιὰ ποὺ θὰ γίνη. Γιὰ νὰ μείνη ἡ Ἑλλάδα ὅπως εἶναι οὔτε λόγος νὰ γίνεται, ἔλεγε ὁ Ἀλέξης, καὶ οὔτε μποροῦσε νὰ συνταυτίση τὰ ἰδανικά του μὲ τὸ ἰδανικὸ τῶν μικροπολιτικῶν, ποὺ δὲ γύρευαν τίποτα γιὰ τὸ κράτος, παρὰ τὸ εἶχαν καταντήσει τσιφλίκι τους.

Καὶ πάλι ἔλεγε ὁ φίλος του παραστατικά: «Θαυμάζω τὸ κουράγιο ἐκεινῶν ποὺ νομίζουν πὼς τὸ Ρωμαίικο μπορεῖ νὰ διορθωθῆ στὴν Ἀθήνα. Τὸ κρατίδιο ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ γεννήθηκε δὲν κάνει καὶ τίποτε ἄλλο παρὰ φτοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Κάθε τόσο, σὰ μετανοιωμένη Μαγδαληνή, κάνει ἀπόπειρες γιὰ νὰ σταθῆ στὰ πόδια του, μὲ οἰκονομίες, στόλο καὶ στρατό. Τὸ νὰ μὴν πέτυχε καμιὰ ἀπόπειρα ὥς τώρα δὲν τοὺς ἀπογοητεύει λίγο, ὅπως ἐμένα ποὺ νομίζω πὼς στὴν Ἀθήνα τὸ Ρωμαίικο δὲν διορθώνεται; Ὕστερα ἀπὸ κάθε ἀπόπειρα, ξανακυλάει τὸ κρατίδιο βιαστικὰ στὸ κρεβάτι τὸ μαλακό, τὸ σαπισμένο. Ἂς τὸ σκεπάσουν μὲ τὸ βρώμικο πάπλωμα, ἂς τὸ λιβανίσουν καὶ ἂς τὸ διαβάσουν ἢ ἂς τοῦ βάλουν πάλι σιχαμερὰ καταπλάσματα οἱ κομπογιανίτες του. Ἂς τοῦ κάμη πάλι ἔνεση ἀπὸ καφεΐνη ὁ Φράγκος, ὁ τσαρλατάνος, καὶ ἔνεση ἀπὸ μορφίνη πάλι ὁ βασιλιάς του καὶ ἂς πεθάνη τέλος, ἀνώδυνα καὶ σιχαμένα, τὸ καχεκτικὸ καὶ ὄμορφο παιδί μας, τὸ ἀδύνατο, ἡ ἀγάπη μας, καὶ ἂς τὸ σαβανώσουν καὶ ἂς γίνουν ἔπειτα Ἑβραῖοι. Ἄφησε τὸ κρατίδιο, ἀδελφέ μου, καὶ ἔλα νὰ δοῦμε τί θὰ κάμωμε μόνο μὲ τοὺς ἐδῶ, ἀδιαφορῶντας γιὰ τὸ σαπιοκάραβο. Ἴσως ἔτσι μονάχα μποροῦμε νὰ τὸ παρασύρωμε καὶ νὰ τὸ διορθώσωμε».

Ἀλλὰ ὁ Ἀλέξης ἐξακολουθοῦσε τὸ συλλογισμό του. Ἂν εἶναι νὰ διατηρηθῆ ἡ Τουρκία, ἡ πολιτική τους τῆς κοινοπρα-

ξίας μὲ τὰ ἄλλα ἔθνη γιὰ τὴν ἰσοπολιτεία (ποὺ ὁ φίλος του ἔχει συνταυτίσει τὴ ζωή του μ' αὐτὴ τὴν ἰδέα, κι αὐτὴν βλέπει καὶ ὅταν κοιμᾶται καὶ ὅταν ξυπνᾶ καὶ μ' αὐτὴν τρέφεται) δὲ θὰ ξαναυτειάση ἴσως τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ὅπως φαντάζεται ὁ φίλος του, ἀλλὰ θὰ ἐλαττώση τὴν τυραννική, ἀπόλυτη κυριαρχία τῶν Τούρκων καὶ θὰ τοὺς κουρελιάση καὶ ἐξευτελίση μὲ τὴν ψευτιὰ ποὺ σκαρφίστηκαν νὰ ξεστομίσουν, πὼς γίνηκε πιὰ συνταγματικὴ ἡ τούρκικη αὐτοκρατορία. Οἱ ραγιάδες θὰ γίνουν ἐλεύτεροι μέσα στὸ κράτος καὶ ἀγάλι ἀγάλι θὰ καταντήσουν συγκυβερνῆτες μὲ τοὺς Τούρκους. Ἂν πάλε εἶναι νὰ διαλυθῆ ἡ Τουρκιά, ἡ ἴδια πολιτική, ποὺ κάνει ὁ Ἀλέξης μὲ τὸ σύντροφό του, θὰ ὑπηρετήση ἕνα ἰδανικὸ κάπως ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἀρνητικὸ ἰδανικὸ τῶν μικροπολιτικῶν τῆς Ἑλλάδας, γιατὶ θὰ μεγαλώση τὸ ἑλλαδικὸ κράτος πλαταίνοντας τὰ σύνορά του, τόσο, ποὺ νὰ περιλάβη μέσα του ὅσο γίνεται περισσότερο μέρος τῆς φυλῆς. Καὶ ἔτσι ὁ Ἀλέξης ἀγναντεύει, ἀνάλογα μὲ τὶς περίστασες, δυὸ ἰδανικὰ πολιτικά, τὴν ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία καὶ τὴν ἕνωση τῆς φυλῆς. Δουλεύοντας ἔτσι μὲ τὸ φίλο του, δουλεύει σύγκαιρα καὶ γιὰ τὰ δυὸ αὐτὰ ἰδανικά, ποὺ δὲν ξέρει ἀκόμα ποιὸ ἀπὸ τὰ δυὸ θὰ ἀφήσουν τὰ περιστατικά, τὰ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ ἔθνους του, νὰ ἐπικρατήση.

Τοῦ φαίνονταν φυσικὸ νὰ μὴν πάψη ἡ τάση κατὰ τὴν πολιτικὴ ἕνωση τῆς φυλῆς, γιατὶ στοὺς Ἑλλαδίτες ἀνάμεσα θὰ ξεφυτρώνουν πάντα ἄνθρωποι λαοπλάνοι, ποὺ θὰ μεταδίδουν στὰ στήθη τὴ βουλιμία νὰ μεγαλώση τὸ κράτος, ξυπνῶντας μέσα τους τὰ κατακάθια τῆς ἀλλοτινῆς μεγάλης ἰδέας ἢ τοὺς πόθους τοὺς φυλετικοὺς καὶ ἀνάμεσα στοὺς Τουρκομερίτες πάντα θὰ ξεπροβάλλη τὸ κρυμμένο, μὰ δυνατό, αἴσθημα τῆς λαχτάρας νὰ ξεφορτωθοῦν τὸν Τοῦρκο, ποὺ θὰ παρουσιάζεται κι αὐτὸ σὰν πόθος γιὰ νὰ πλατύνουν τὰ σύνορα τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους τόσο, ποὺ νὰ χωρέσουν κι αὐτοὶ μέσα του. Ὄχι πὼς ἡ τούρκικη τυραννία εἶναι τώρα χειρότερη ἀπὸ ἄλλοτε, μὰ τώρα τὴ συναισθάνονται περισσότερο οἱ χριστιανοί, ἐπειδὴ ἴσια ἴσια ἔγινε λιγώτερο τρομαχτικὴ καὶ πῆραν πιότερο θάρρος μὲ τὸν τύραννο, μὲ τὸ νὰ γεννήθηκαν μέσα τους ἐλ-

πίδες, πῶς θὰ μπορέσουν εὐκολώτερα τώρα νὰ τὸν πετάξουν ἀπὸ πάνω τους.

Ἴσως ὁ ἴδιος νὰ ἔχῃ περισσότερη ἀδυναμία γιὰ τὴν ἕνωση τῆς φυλῆς σ' ἕνα μεγάλο καὶ δυνατό, καθαρὰ ἑλληνικὸ πασκίζουν μαζὶ καὶ γιὰ τὰ δυό, γιατὶ νὰ συζητῇ ἄσκοπα γιὰ τὸ πιθανὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειάς τους; Ὅποιο ἀπὸ τὰ δυὸ καὶ ἂν πετύχῃ θὰ εἶναι καλὸ γιὰ τὸ ἔθνος. Ἡ πολιτικὴ ποὺ καταπιάστηκαν εἶναι δίκοπο μαχαίρι, ποὺ θὰ καταφέρῃ νὰ κράτος, μὰ μιᾶς καὶ ὁ φίλος του ἔχει πιότερο ἀδυναμία στὸ ἄλλο, τὸ ἀνατολίτικο ἰδανικό, καὶ μποροῦν καὶ οἱ δυό τους νὰ ὠφελήσῃ τὴ Ρωμιοσύνη, εἴτε εἶναι νὰ ζήσῃ ἡ Τουρκιὰ εἴτε νὰ λείψῃ. Τὸ μέσο ποὺ μεταχειρίζονται, ὁ ἕνας γιὰ νὰ πετύχῃ τὴν ἰσοπολιτεία καὶ τὴν συγκυριαρχία στὴν Τουρκιά, ὁ ἄλλος γιὰ νὰ καταφέρῃ τὸ μεγάλωμα καὶ/τὸ δυνάμωμα τῆς Ἑλλάδας, εἶναι τὸ ἴδιο, δηλαδὴ ἡ σύμπραξη τῶν ἐθνῶν ἐνάντια στὸν Τοῦρκο. Καὶ τὸ μέσο τοὺς ἑνώνει, ἐνῶ οἱ σκοποί τους ξεχωρίζονται. Ὅμως καὶ ὁ Ἀλέξης νοιώθει τὸ πολιτικὸ σχέδιο τοῦ φίλου του καὶ αὐτὸς ἐκεινοῦ καὶ καταλαβαίνουν καὶ τ' ἄλλα ἰδανικὰ ὁ ἕνας τοῦ ἀλλουνοῦ. Τοὺς συνεδένει κοντὰ στ' ἄλλα ἡ ἀνίκητη σιχασιά τους γιὰ τὸ ἑλλαδικὸ κράτος καὶ τὰ στενὰ ἰδανικὰ τῶν μικροπολιτικῶν του. Τοὺς συνεδένει καὶ ὁ πόθος νὰ διατηρηθῇ καὶ νὰ προκόψῃ τὸ ἔθνος.

Γιὰ τὴν τελειότερη σύμπραξη τῶν χριστιανικῶν τουλάχιστο ἐθνῶν μέσα στὴν Τουρκιὰ χρειάζεται νὰ συμπράξουν μὲ καιρὸ καὶ τὰ μικρὰ γειτονικὰ κράτη, ἡ Ἑλλάδα, ἡ Βουλγαρία, ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνι, μὰ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχῃ στρατὸ ἡ Ἑλλάδα ἀξιόμαχο. Νά, ποὺ παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ τὸ κρατίδιο, καὶ μόνο γι' αὐτὸ χρειάζεται, γιὰ τίποτε ἄλλο. Ὁ ἀξιόμαχος στρατὸς εἶναι ἀπαραίτητος καὶ γιὰ τὰ δυὸ ἰδανικά, μπορεῖ νὰ χρησιμέψῃ καὶ γιὰ νὰ ἐπιβάλῃ στὴν Τουρκιά, σὲ μιὰ περίσταση, τὴν ἰσοπολιτεία καὶ τὸ σεβασμὸ τῆς ἐθνικῆς αὐθυπαρξίας τῶν Ρωμιῶν καὶ γιὰ νὰ διαλύσῃ τὸ τούρκικο τὸ κράτος, ἂν γίνῃ φανερὸ πῶς οἱ Τοῦρκοι ἐξακολουθοῦν τὸ χαβά τους πασκίζοντας μὲ κάθε εἶδος κατατρεγμὸ νὰ κατασυντρίψουν τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ μέσα στὸ κράτος τους. Καὶ ὁ στρατὸς αὐτός, σὲ ὅποια ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς

περίστασες, θὰ συνταιριάση τὶς ἐνέργειές του μὲ τοὺς στρατοὺς τῶν ἄλλων τριῶν κρατῶν.

Καὶ ὁ στρατὸς γρήγορα ἔπρεπε νὰ γίνη, στοχάζονταν ὁ Ἀλέξης, γιατὶ οἱ Τοῦρκοι, μὲ τὸ νὰ φοβοῦνται τοὺς Ρωμιοὺς μήπως τοὺς ὑποκαταστήσουν ἀργότερα στὸ διαφέντεμα τοῦ τόπου, τοὺς κατατρέχουν χειρότερα παρὰ τοὺς Βουλγάρους, ποὺ μόνο μὲ τὸ νὰ ἔχουν στρατὸ τρομάζουν τὴν Τουρκιὰ καὶ τὴν κάνουν νὰ προσέχη μὴν τύχη καὶ πειράξη ρουθούνι Βουλγάρου. Οἱ Τοῦρκοι ἔνοιωθαν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ πὼς οἱ Βούλγαροι εἶναι κοντινότερος κίνδυνος, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες μακρινότερος, καὶ γι' αὐτό, ξέγνοιαστοι ἀπὸ τὸν ἑλλαδικὸ στρατό, τοὺς Βούλγαρους χτυποῦσαν πρῶτα, ἀφοῦ αὐτοὶ κιόλας θὰ γίνονταν καὶ οἱ ἐπικινδυνότεροι στὰ μελλόμενα χρόνια. Τὸ φόβο, ποὺ δίνουν στὸν Τοῦρκο οἱ Βούλγαροι, ἔπρεπε οἱ Ἕλληνες νὰ τὸν ἐκμεταλλευτοῦν κι αὐτὸν κάνοντας συμμαχία μὲ τοὺς Βουλγάρους.

Τέτοιοι στοχασμοὶ φώτιζαν τὸν Ἀλέξη γιὰ νὰ σχεδιάση τὸ πολιτικό του πρόγραμμα. Μπορεῖ καὶ ἄλλοι νὰ ἀντίκρυζαν τὰ πράματα ἔτσι, μὰ ἡ διαφορὰ αὐτῶν ἀπὸ τοὺς δυὸ συντρόφους ἦταν πὼς ἔλειπε ἀπὸ τούτους ἡ μοιρολατρεία ἐκεινῶν. Ὁ Ἀλέξης καὶ ὁ φίλος του δὲν προσμένουν νὰ δοῦν τί θὰ βγάλη ὁ κλήδονας, ἡ μέρα καὶ ὁ καιρός, καὶ τί θὰ κάμουν τὰ ἄλλα τὰ ἔθνη, οὔτε σκούζουν γιὰ «τὰ ἱστορικὰ καὶ ἀπαράγραπτα δίκαια», παρὰ προλαβαίνουν καὶ προβαίνουν ἐμπρὸς μὲ ὁρισμένο σχέδιο στρατηγικό, ὑποταγμένο στὴν πειθαρχία ἰδεῶν φωτισμένων παντοτινὰ ἀπὸ ἕνα σκοπό, καὶ ὑπακούοντας σ' αὐτὸ τὸν ἕ ν α σκοπό, σπρώχνουν τὸ ἔθνος τους νὰ ἀπαιτῆ, μὲ προαποφασισμένο σταθερὸ πρόγραμμα, καλὰ ξεκαθαρισμένα δικαιώματα, τὸ σπρώχνουν νὰ πάρη ἐπάνω του ὁρισμένα χρέη καὶ νὰ ἀγωνιστῆ γιὰ νὰ κερδίση τὸ δίκιο του. Ξέρουν καλὰ πὼς οἱ ἀνίδεοι καὶ οἱ κομπογιανίτες θὰ πέσουν σίγουρα στὰ δίχτυα ἐκεινῶν ποὺ ἔχουν ἰδέες καὶ πειθαρχία σιδερένια σὲ κάποιο σκοπό, ξέρουν πὼς ὅποιος, ἢ ἄνθρωπος ἢ ἔθνος, κουνιέται καὶ πηγαίνει ἐμπρός, βρίσκει ἄλλους, ἀνθρώπους ἢ ἔθνη, ποὺ θὰ τὸν ἀκολουθήσουν, ξέρουν πὼς τὸ πρόγραμμά τους ἀπὸ κουτοπόνηρο γεροντοκόριτσο θὰ κάμη τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ

κέντρο καὶ πηγὴ ζωῆς, πρωτοστάτισσα σὲ κάθε πολιτικὴ κίνηση στὴν Ἀνατολή.

Λίγο ὕστερα ἀπὸ κεῖνο τὸν καιρὸ βρέθηκαν κάπως εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῶν κόπων τους. Τὸ κόλπο τῆς συνεννόησης μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Ἀρμένηδες ἔπιανε καὶ ἄρχιζε νὰ ταράζη τοὺς Τούρκους καὶ νὰ ἀνησυχῆ τοὺς Αὐστριακούς. Οἱ εἰρωνίες τῶν Τούρκων ἔπαψαν μονομιᾶς καὶ φάνηκαν σὰν κάπως νὰ ἄλλαξαν γλῶσσα καὶ συμπεριφορὰ γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Βάλθηκαν, σὰν πάντα, μὲ κολακίες καὶ ψευτοϋπόσχεσες, ποὺ τὶς μοίρασαν ξεχωριστὰ στοὺς Ἕλληνες, στοὺς Βουλγάρους καὶ στοὺς Ἀρμένηδες, νὰ διαλύσουν τὴ συνεννόηση. Καὶ ἔκαμαν ἐπίσκεψη βεζίρηδες καὶ ὑπουργοὶ στὸν πατριάρχη τῶν Ρωμαίων καὶ στὸν ἔξαρχο τῶν Βουλγάρων. Ὁ γέρο - πατριάρχης, ὁ μεγαλόπρεπος καὶ φανταγμένος, ἅρπαξε τὴν καραμέλα καὶ τὴν ἔγλειφε χαρούμενος· ἡ γλύκα κάθε κολακίας τὸν παραλοῦσε πάντα· κόντεψε μάλιστα ν' ἀρχίση νὰ βρίζη τοὺς Βουλγάρους ξεχνῶντας καὶ πρόγραμμα καὶ σκοπὸ καὶ ὅλα. Ὅταν τοῦ ἔλεγαν οἱ σύμβουλοί του, κουρδισμένοι ἀπὸ τοὺς δύο φίλους, νὰ προσέξη μὴν τύχη καὶ χαλάση μὲ τὰ φερσίματά του τὰ ἀλλοπρόσαλλα τὴν πολιτικὴ ποὺ ἄρχισε, ξέσπασε καὶ εἶπε: «Θὰ παραιτηθῶ· δὲν ἐννοῶ ἐγὼ νὰ γίνωμαι ὄργανο ἄλλων ἐνάντια στὴν Τουρκιά. Ἐδῶ ἔχει καὶ στρατοδικεῖο. Αὐτὰ τὰ σκαρώνουν οἱ παπάδες γιὰ νὰ ρίξουν.» Οἱ κομπογιανίτες πάλι τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους, προβλέποντας ἡσυχία ἀπὸ ἐξωτερικὰ μπλεξίματα, ἀνάσαναν μόλις ἔμαθαν τὴν ἐπίσκεψη τῶν ἐπίσημων Τούρκων στὸν πατριάρχη. Καὶ οἱ δυὸ σύντροφοι, ποὺ μόνοι εἶχαν πρόγραμμα στὸ κεφάλι τους καὶ κρατοῦσαν σφιχτά, μέσα σὲ κάθε ἀναμπουμπούλα, τὴ γραμμὴ καὶ τὴ διεύθυνση, ποὺ μοναχοί τους ἐχάραξαν, ἔβαλαν τὸν παναγιώτατο καὶ τοὺς πολιτικοὺς τοῦ Φαναριοῦ, ποὺ πάλι πήγαιναν νὰ χαλαρωθοῦν, νὰ ἀπαντήσουν — ἔστω καὶ γκρινιάζοντας μέσα τους — στοὺς Τούρκους· «Ἐμεῖς ἄλλο τίποτε δὲν θέλομε, παρὰ νὰ εἴμαστε φίλοι καὶ συμπολῖτες σας, φθάνει νὰ ἀσφαλίσετε ἰσοπολιτεία γιὰ ὅλους τοὺς μουσουλμανικοὺς καὶ τοὺς ὄχι μουσουλμανικοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας, ποὺ εἶναι καὶ δική μας πατρίδα».

Ὁ ἔξαρχος τῶν Βουλγάρων ἀποκρίθηκε στοὺς Τούρκους πώς· «Οἱ Βούλγαροι, ὅπως καὶ ἄλλοι χριστιανικοὶ λαοί, ποὺ δὲ γυρεύουν ἄλλο παρὰ τὰ δικαιώματα ποὺ τοὺς παραχωρεῖ τὸ σύνταγμα, ἀρχίζουν νὰ χάνουν κάθε ἐμπιστοσύνη στὸ ὀθωμανικὸ κράτος, ἀφοῦ βγαίνουν ἀδιάκοπα ψεύτικες οἱ ὑπόσχεσες τῆς Ὑψηλῆς Πύλης».

Οἱ Ἀρμένηδες, πιὸ ραγιάδες, δὲν ἀποκρίθηκαν τίποτε, μὰ ἦταν πάντα πρόθυμοι νὰ ἀκολουθήσουν τοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς λαούς, ἀφοῦ τὰ συμφέροντά τους ἦταν ἀπαράλλαχτα. Δὲν ἔνοιωθαν οἱ ἄμοιροι — ἡ τρομάρα τοὺς ἐμπόδιζε νὰ τὸ καταλάβουν — πὼς μὲ τὸ νὰ σωπαίνουν πάντα, ἀφήνουν τὸν Τοῦρκο καὶ τοὺς καβαλικεύει ἀκατάπαυτα. Μὰ γιὰ τὴν πολιτικὴ τῶν δυὸ συντρόφων ἄξιζε νὰ σφαχτοῦν μερικοὶ Ἀρμένηδες καὶ πάλι· μιὰ ἀρμένικη σφαγή, σὲ ὁρισμένη περίσταση, θὰ βοηθοῦσε τὸ ἔργο τους.

Καὶ ἔτσι δὲν κατάφεραν αὐτὴ τὴ φορὰ οἱ Τοῦρκοι νὰ χωρίσουν τοὺς τρεῖς χριστιανικοὺς λαοὺς μὲ κολακίες καὶ γλυκὰ λόγια. Καὶ οἱ δυὸ φίλοι καὶ συνεργάτες ἔβλεπαν μπροστά τους μ' ἐνθουσιασμὸ τὴν ἀτέλειωτη συνέχεια τῆς πολιτικῆς αὐτῆς, μὲ ἐνέργειες ὅλο καὶ πιὸ σταθερὲς καὶ ἔντονες, ὅσο ποὺ νὰ γίνη πρᾶγμα ἡ ἰσοπολιτεία καὶ ἡ συγκυριαρχία τῶν Ρωμιῶν στὴ μεγάλη αὐτοκρατορία.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ

ΦΟΥ ΞΕΚΑΘΑΡΙΣΤΗΚΑΝ γιὰ τὸν Ἀλέξη τὰ τρία πολιτικὰ ἰδανικὰ — δηλαδή· ἡ τελειοποίηση τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους ἀξέγνοιαστου ἀπὸ ἐξωτερικὰ μπλεξίματα· ἡ ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία μὲ συγκυβερνῆτες τοὺς Ἕλληνες καὶ ἡ πολιτικὴ ἕνωση τῆς φυλῆς σὲ κράτος μεγαλίτερο καὶ ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἑλλαδικὸ βασίλειο — δὲν ἔμενε εὐχαριστημένος μὲ τὴν κατάσταση τῶν Ρωμιῶν καὶ μὲ τὸν ἑαυτό του. Τοῦ ἦρθε τὸ ρώτημα: «Καὶ ἀφοῦ πετύχουν νὰ ἐκπληρώσουν ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἰδανικά, τί θὰ κάμουν πιὰ οἱ Ἕλληνες; Μὰ καὶ τώρα, ἔτσι ποὺ εἶναι τὰ πράματα, δὲν ὑπάρχει ἆραγε τίποτε ἄλλο νὰ γίνη;» Ἤθελε νὰ ἐπηρεάση καὶ ἀλλοιῶς παρὰ μὲ τὴν πολιτικὴ τοὺς σύγχρονούς του Ρωμιούς· κάποιος ἄλλος σκοπός, ὄχι πολιτικὸς παρὰ ἀνθρωπιστικός, γύρευε νὰ φανερωθῆ. Μὲ τὴν εὐσυνειδησία του ὁ Ἀλέξης ρωτοῦσε τὸν ἑαυτό του, ἂν ἕνας πολιτικὸς ἀγῶνας, ὅποιος καὶ νὰ εἶναι — εἴτε δηλαδὴ γιὰ τὴν τελειοποίηση τῆς μικρῆς Ἑλλάδας εἴτε γιὰ τὸ θεμέλιωμα τῆς μεγάλης ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας εἴτε γιὰ τὴν πολιτικὴ ἕνωση τῆς φυλῆς — ἔχει τὴ δύναμη νὰ κάμη τοὺς τωρινοὺς Ἕλληνες καλλίτερους ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους. Φορὲς φορὲς τοῦ ἦταν ἀδιάφορο γιὰ ποιὸν ἀπὸ τοὺς τρεῖς σκοποὺς θὰ ἀγωνίζονταν τὸ ἔθνος, φτάνει νὰ ἀγωνίζονταν. Βέβαια ὁ σκοπὸς τῶν μικροπολιτικῶν ἦταν πολὺ μικρός, στενὸς καὶ ταπεινὸς γιὰ τὴ δική του τὴ διάθεση, ποὺ γύρευε νὰ ἀναταράξη ὅλους τοὺς Ἕλληνες. Ἡ τελειοποίηση τοῦ κράτους δὲν μποροῦσε νὰ ἐνθουσιάση ὁλάκερο τὸ ἔθνος. Τὸ σκλαβωμένο στὸν Τοῦρκο μέρος του μόνο ἕνα δυνατὸ αἴσθημα ἔχει· πῶς νὰ ξεφορτωθῆ τὸν Τοῦρκο. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ αἴσθημα θὰ μποροῦσε νὰ τὸ ἐκμεταλλευτῆ ἕνας μεγάλος πολιτικὸς γιὰ νὰ βάλη στὰ αἵματα ὅλη

τὴν ἑλληνικὴ φυλή, εἴτε γιὰ νὰ ἑνωθῆ ἡ φυλὴ σ' ἕνα κράτος, εἴτε γιὰ νὰ καταχτήσουν οἱ τουρκομερίτες Ἕλληνες ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα μὲ τοὺς Τούρκους καὶ συγκυριαρχία.

Ἤξερε ὁ Ἀλέξης πῶς κάθε ἀγῶνας δίνει ὑγεία, ἀκονίζει κάθε ἰδιότητα, τὴ σκέψη καὶ τὴ θέληση. Γιὰ νὰ λείψουν οἱ διαλυτικὲς συζήτησες ἀναμεταξὺ στοὺς Ρωμιούς, ἦταν βέβαια χρειαζούμενο γιὰ τὸ ἔθνος ἕνα δυνατό, ὅσο ἔπαιρνε πὸ παντοδύναμο, πολιτικὸ ἰδανικὸ καὶ γι' αὐτὸ ξεσκάλιζε ναυρῆ ποιὸ ἀπὸ τὰ πολιτικὰ ἰδανικὰ ἦταν δυνατώτερο καὶ μποροῦσε νὰ συναρπάξη καὶ νὰ τραντάξη περισσότερους Ἕλληνες.

Ὡστόσο δὲν τοῦ φαίνονταν ἀρκετοί, γιὰ νὰ καλλιτερέψουν τοὺς Ἕλληνες, οἱ ἐθνικοὶ ἀγῶνες. Ἴσως νὰ ἔσιαζαν αὐτοὶ κάμποσο τὸ χαραχτῆρα τοῦ Ρωμιοῦ, νὰ ἀκόνιζαν τὴν ἀποφασιστικότητά του, νὰ ξεσκλάβωναν τὴν αὐτοβουλία του καὶ νὰ δυνάμωναν τὴν ἀντρειοσύνη του. Μὰ ἔπρεπε αὐτός, ὁ Ἀλέξης, νὰ κυνηγήση καὶ ἄλλον ἕνα σκοπό, κοινωνικό, ποὺ τὰ ἀποτελέσματά του νὰ ἦταν μακρινότερα ἴσως, μὰ καὶ σιγουρότερα, μορφωτικὰ καὶ τοῦ χαραχτῆρα, μὰ καὶ τοῦ μυαλοῦ. Ὄχι πῶς πίστευε ὅτι ἡ ἰδεολογία εἶναι τὸ πᾶν, κάθε ἄλλο, μὰ ἤξερε πῶς ἕνα ἔθνος, ποὺ κατάντησε, ὅσο γιὰ τὰ γενικὰ ζητήματα, τόσο ξερὰ θεωρητικό, ὅπως τὸ ἑλληνικό, μόνο μιὰ καινούργια θεωρία θὰ μποροῦσε νὰ τὸ ξεσκλαβώση ἀπὸ τὸ βραχνὰ τῶν πατροπαράδοτων θεωριῶν, ποὺ τὸ παραλοῦν σὰν ἔθνος, καὶ νὰ τὸ σπρώξη στὴν ὁμαδικὴ ἐνέργεια, ποὺ θὰ τὸ ξυπνήση ὁλότελα σὰν ἔθνος, γιὰ νὰ δημιουργήση νέο πολιτισμό. Καὶ σὰν ἀρχίση νὰ δημιουργῆ θὰ εἶναι πάλι στὴ φυσιολογική του κατάσταση. Ἡ καινούργια θεωρία ἢ ἰδεολογία θὰ πρέπει νὰ γίνη ὁμαδιακὴ γιὰ νὰ ἀντικαταστήση πρῶτα τὶς πατροπαράδοτες καὶ ἔπειτα τὶς ἀτομικὲς θεωρίες καὶ νὰ σπρώξη τὰ ἄτομα σὲ κοινὴ ἐνέργεια, γιὰ νὰ πλάσουν κοινὰ καὶ ὄχι ἀτομικὰ δημιουργήματα. Ἔξω ἀπὸ τὶς πατροπαράδοτες θεωρίες, ποὺ πάλιωσαν πιὰ καὶ ἔχασαν τὴν κατηγορηματική τους ἐπιβολὴ στὴν πράξη, καταντῶντας νὰ βγοῦν σχεδὸν ἔξω καὶ ἀπὸ τὴ ζωή, τίποτε δὲν ἀναγκάζει τοὺς Ρωμιοὺς νὰ μποῦν σὲ ὁμαδικὲς πράξες καὶ ἀπόλυτη ἀξία γι' αὐτοὺς ἔχει μόνο ἡ θεωρία καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀτομικοῦ τους συμφέροντος. Αὐτὴ ἡ ἀτομικὴ

θεωρία, ὅπως καὶ ἡ πατροπαράδοτη ὁμαδική, πρέπει νὰ τσαλαπατηθοῦν καὶ νὰ λείψουν, καὶ τὴ θέση τους νὰ τὴν πάρη ἡ καινούργια ὁμαδικὴ θεωρία.

Καὶ ἔνοιωθε ὁ Ἀλέξης πὼς ὁ δεύτερος αὐτὸς σκοπός, ποὺ ὅριζε γιὰ τὸν ἑαυτό του, δὲν ἔπρεπε νὰ παρουσιαστῇ στοὺς Ἕλληνες σὰν ἀνώτερος ἀπὸ τὸν πολιτικὸ σκοπό, παρὰ σὰν ἴσος καὶ ἀπαραίτητος ὅπως αὐτός. Καὶ τοὺς δυὸ πρέπει νὰ τοὺς κυνηγοῦν παράλληλα, γιατὶ καὶ οἱ δυὸ μαζὶ θὰ πλάσουν τὴ νεώτερη γενιὰ διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς προηγούμενες.

Ἀπὸ τὴν ξυπασιὰ τοῦ κοσμάκη γιὰ τὸ γραμματισμένο, τὸ γράμμα καὶ τὰ γράμματα, πλάστηκε τὸ λαϊκὸ ἰδανικὸ ποὺ ἐκφράζεται ἔτσι: «Νὰ μάθουν τὰ παιδιά μου γράμματα». Ἀπ᾽ αὐτὸ λοιπὸν ὁ Ἀλέξης ἔπλαθε τὸ ἰδανικό: «Ναυτειάσωμε απογόνους». Καὶ οἱ ἀπόγονοι θὰ γίνουν, ἅμα ἐμεῖς καλλιτερέψωμε, καὶ μεῖς θὰ γίνωμε καλλίτεροι, ἅμα ἀγωνιζόμαστε γιὰ κάποιο ἰδανικὸ κ᾽ εὑροῦμε συνάμα τὴν ἰδεολογία μας ἢ τὴ φιλοσοφία μας, ποὺ νὰ τὴ μεταγγίσωμε κάπως καὶ στὸν πολὺ τὸν κόσμο.

Ἡ παιδεία σ᾽ ἕνα ἔθνος φανερώνει τὴ διανοητικὴ κατάστασή του. Μὰ τὰ σκολειά, πλασμένα σύμφωνα μὲ τὴν ἰδεολογία μιᾶς τάξης ἀνθρώπων, γίνονται αἰτία, ποὺ ἐπιδρᾶ ἐπάνω σ᾽ ὅλη τὴν κοινωνία. Καὶ ἔτσι ἡ παιδεία εἶναι καὶ ἀποτέλεσμα καὶ αἰτία.

Τὰ σκολειὰ στὴ Ρωμιοσύνη, ἔργα τῆς ἀδειανῆς σοφίας καὶ ἀφημένα στὴν ἀπόλυτη διάκριση τῶν γραμματισμένων τοῦ ἔθνους, πασκίζουν νὰ διαιωνίσουν τὴν ξεραΐλα τῆς λογιώτατης παράδοσης καὶ κάθε νέκρας, φορτώνοντάς την στὰ παιδιὰ ὅλου τοῦ ἔθνους γιὰ νὰ μὴν τύχη καὶ χαθῇ, καὶ παραμορφώνουν ἔτσι ὅ,τι καλὸ μπορεῖ νὰ ἔχη ἀπὸ φυσικό του τὸ ἑλληνόπουλο. Ποιὸς λοιπὸν θὰ ἀλλάξη τοὺς γραμματισμένους, ποιὸς θὰ γίνη δάσκαλος τῶν δασκάλων; Ἡ κοινωνικὴ ἐνέργεια τοῦ Ἀλέξη ἔπρεπε ν᾽ ἀρχίση μ᾽ ἕνα σκολειὸ γιὰ δασκάλους. Ἦταν ἕτοιμη ἡ κοινωνία ἢ ἕνα της μέρος τουλάχιστο γιὰ νὰ τὸ δημιουργήση; Ἴσως ὄχι ἀκόμα, μὰ ἦταν καιρὸς νὰ προετοιμαστῇ.

Τέλειωνε ἡ ἄνοιξη καὶ τὰ μαθήματα καὶ ὁ Ἀλέξης βρέθηκε σὲ μιὰ τελετή, ποὺ γίνεται στὸ ἀνώτερο παρθεναγωγεῖο

τοῦ Σταυροδρομιοῦ, ὅπως καὶ στ' ἄλλα σκολειά, ἐκείνη τὴν ἐποχή. Οἱ κάμαρες ἦταν στολισμένες μὲ φυτὰ καὶ κορδέλες καὶ χαλιά. Ὅσοι ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι βρίσκονταν ἐκεῖ, καὶ ὁ πατριάρχης ὁ ἴδιος, τοῦ φάνηκαν κοινοί, ἥσυχοι καὶ εὐχαριστημένοι καὶ μὲ τὸν ἑαυτό τους καὶ μὲ τοὺς σύγχρονους καὶ μὲ τὴ μόρφωση, ποὺ ἡ δασκάλικη ὀλιγαρχία δίνει τῶν κοριτσιῶν τοῦ γένους. Ἂν τοὺς ρωτοῦσε τί εἶδος μόρφωση εἶναι αὐτή, θὰ σοῦ ἔλεγαν πὼς εἶναι «ἑλληνοπρεπής», ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅμως πὼς μπορεῖ ἡ μόρφωση αὐτὴ καὶ ἀνατροφὴ νὰ ὀνομαστῆ γαλλική, ἀγγλική, γερμανική, εὐρωπαϊκὴ ἢ λίγο ἀπ' ὅλα καὶ τίποτε, δίχως μορφὴ καὶ χαραχτῆρα καὶ χρῶμα, ποτισμένη μὲ σχολαστικότητα καὶ δογματισμὸ καὶ πασπαλισμένη μὲ τρεῖς νότες πιάνο καὶ μιὰ πινελιὰ ζωγραφική, μόνο ἑλληνικὴ ποὺ δὲν εἶναι. Τὴν ἀταραξία καὶ σκληρότητα τοῦ Ἀλέξη τὴ συγκίνησε σὲ κεῖνο τὸ «ἑλληνοπρεπὲς» πανηγύρι μονάχα ἡ μελωδία ἑνὸς σκοποῦ, ποὺ μέσα σὲ τόσους ἄλλους τραγούδησαν τὰ κορίτσια. Οἱ φωνές τους, ἐρχάμενες ἀπὸ ἕνα μισοφωτισμένο ἀπὸ κίτρινα παραπετάσματα μέρος, μακριά, ἦταν πιὸ ἁγνὲς καὶ ἀγγελικὲς καὶ ἀθῶες ἀπ' αὐτὰ τὰ ἴδια καὶ ἔβγαιναν καθάριες σὰ νερὰ ἀναβρυστικά. Τὸ τραγούδι αὐτὸ πῶς ἔτυχε νὰ τὸ διαλέξουν εἶναι μυστήριο εὐκολοξεδιάλυτο. Ἤτανε δημοτικὸ καὶ λησμονημένο καὶ παραπεταμένο, μὰ κάποιος Φραντσέζος μουσικοδιδάσκαλος τὸ εἶχε παρουσιάσει στὸν κόσμο μὲ ἀκομπανιαμέντο φράγκικο. Γιὰ νὰ τὸ διαλέξη ὁ Φραντσέζος θὰ πῆ πὼς κάτι ἄξιζε. Γι' αὐτὸ τὸ τραγουδοῦσαν τὰ κορίτσια τοῦ ἀνώτερου ἑλληνικοῦ παρθεναγωγείου τῆς Πόλης.

Καὶ ἄξαφνα θυμήθηκε τὰ καϋμένα τ' ἀγώρια τοῦ ἔθνους. Κάποτε, μιὰ μέρα ἀνοιξιάτικη, τὰ εἶχε δεῖ νὰ περνοῦν στὸ Στάδιο στὴν Ἀθήνα, χιλιάδες ἑλληνόπουλα ὁμοιόμορφα καθαροντυμένα μὲ ἄσπρες καὶ γαλάζιες φορεσιὲς καί, ἐνῶ εἶχε ὅλη τὴ διάθεση νὰ χαρῆ ποὺ τὰ ἔβλεπε, τοῦ ἦρθε μιὰ λύπη, ποὺ ἔδιωξε τὴ χαρά του. Γιατί; Τοῦ φάνηκε πὼς μόνο ἡ ἐπιφάνεια ἔλαμπε, μὰ τὰ παιδιὰ τὰ ἴδια δὲν πλύνονταν οὔτε λούζονταν ἀρκετὰ οὔτε φοροῦσαν καθαρὰ ἀσπρόρουχα οὔτε τοὺς ἄρεζε ἀλήθεια ἡ γυμναστικὴ οὔτε περνοῦσαν, ὅπως ἔπρεπε,

ζωὴ χαρισάμενη στὸ σκολειό, ὅπου τὰ φόρτωναν μὲ ἄχρηστες γνῶσες καὶ τὰ παραμόρφωναν καὶ τοὺς ζάρωναν τὸ νοῦ καὶ τὴν ψυχή. Τὴ λογιώτατη παράδοση τῶν δασκάλων δὲν τὴ χώνευε καθόλου ὁ ᾿Αλέξης, γιατὶ ἀντιπροσώπευε ὄχι τὴν ἐθνικὴ ζωή, παρὰ τὴν ἐθνικὴ νέκρα καὶ τὴν ξεραΐλα. Ἔνοιωθε πὼς τὴ ὥρα τούτη καὶ κάθε στιγμὴ καὶ ὥρα τὰ παιδιὰ τοῦ ἔθνους καταστρέφονται ἀπὸ δασκάλους, ποὺ μοιάζουν μπόγιες καὶ δήμιοι, λέγοντας: «Πρέπει νὰ καταπλακωθῆ ἡ ζωή, νὰ ξεραθῆ ἡ ψυχή, νὰ πνιχτῆ τὸ πνεῦμα καὶ νὰ βασιλέψη τὸ γράμμα, τὰ γράμματα, ἡ γραμματικὴ καὶ οἱ γραμματισμένοι».

Καὶ βιάζονταν τρομερὰ ὁ ᾿Αλέξης νὰ ἐλευτερώση τὰ παιδιὰ ἀπὸ τοὺς παραμορφωτές τους.

Εἶναι δυὸ Ἑλλάδες ἀνάμεσο στὴν ᾿Ανατολὴ καὶ στὴ Δύση. Γιὰ νὰ ἑνωθοῦν π ο λ ι τ ι κ ὰ πρέπει πρῶτα νὰ ἑνωθοῦν ἠ θ ι κ ά, δηλαδὴ νὰ τραφοῦν μὲ τὰ ἴδια ἐθνικὰ ἰδανικά. Ποιὸς θὰ τοὺς τὰ δώση, ἂν δὲν εἶναι ἱκανὸ τὸ σκολειὸ νὰ τοὺς τὰ δώση; Ἡ κοινωνία; Μὰ ἡ κοινωνία εἶναι πελαγωμένη στὴ θάλασσα τῶν ἀτομικῶν ἰδανικῶν, ποὺ μπορεῖ νὰ τὰ ὀνομάση κανεὶς καὶ ἀλλοιῶς, φιλοδοξίες, ἀνάγκες ἢ συμφέροντα μὲ τὶς σχετικές τους τὸ καθένα θεωρίες. ᾿Ιδανικὸ τάχα εἶναι νὰ θέλης νὰ γίνης βουλευτὴς ἢ πρωθυπουργός; Νὰ κάνης χρήματα; Νὰ πάρης πλούσια νύφη; Νὰ κάνης παρλάτες; Νὰ μὴν κάνης τίποτε; Νὰ γράφης στίχους; Νὰ φορῆς καλοκομμένα ροῦχα; Νὰ παίζης πιάνο; Νὰ κορδώνεσαι σουλατσέρνοντας στὶς πλατεῖες; Νὰ κοπροσκυλιάζης στὰ καφενεῖα; Νὰ δείχνεσαι στὰ σαλόνια καὶ νὰ παπαρδελιάζης γαλλικά; Ποιὸ ἐθνικὸ ἰδανικὸ καὶ ποιὰ τάχα ἰδεολογία τοὺς μεταδίδουν οἱ δάσκαλοί τους;

Μιὰ φορὰ ἡ ἀνατροφὴ τῶν Ρωμιῶν ὅλων ἦταν ἀπάνω κάτω ἡ ἴδια, σκολειὰ δὲν ἦταν, ἡ παιδεία ἔμενε ἀριστοκρατική. Γιὰ νὰ πλακώνη τὴν ψυχή τους ἡ Τουρκιὰ καὶ νὰ μὴν ὑπάρχη ἀκόμα ἑλλαδικὸ βασίλειο, τὴν ἀνατροφὴ τοῦ Ρωμιοῦ τὴν ἔπλαθε ἡ ἀντιπάθεια γιὰ τὸν Τοῦρκο καὶ μιὰ νοσταλγία πρὸς τὰ πίσω, κατὰ τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Μόρφωνε τοὺς Ρωμιοὺς τότε τὸ μῖσος καὶ ἡ παράδοση. ᾿Εξαιροῦνται κάποια μέρη ποὺ τὰ ὅριζαν οἱ Βενετσάνοι. Οἱ λίγοι, ποὺ ἤξεραν γράμματα,

μόνο αὐτοὶ ξεχώριζαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ δημιουργοῦσαν ἀγάλι ἀγάλι ἕνα νέο ἰδανικὸ — ποὺ νὰ μὴν εἶχε γεννηθῆ ποτέ του, ἔλεγε ὁ Ἀλέξης — τὴν ἀρχαιομανία. Αὐτοὶ ἀνακάλυπταν ἕναν ἀρχαῖο ἑλληνισμὸ μὲ Θεμιστοκλῆδες, Περικλῆδες, Ἀριστείδηδες καὶ Σωκράτηδες. Στὴν ἀνακάλυψή τους αὐτὴ τοὺ βοηθοῦσαν καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι, ποὺ θαύμαζαν τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα.

Μιὰ φορὰ ἕνας κουλὸς χωριάτης ἔφυγε ἀπὸ τὰ Γκράβαρα καὶ ηὗρε τὴν τύχη του στὴν Ἀθήνα ζητιανεύοντας. Συγκινοῦσε τοὺς Ἀθηναίους ἡ κουλοσύνη του καὶ τοῦ ἔδιναν οἱ σπλαχνικοὶ πεντάρες. Ἅμα γύρισε στὸ χωριό του, γέρος πιὰ καὶ μὲ κομπόδεμα, καὶ τοὺς διηγήθηκε πῶς ἐπλούτισε, ζήλεψαν οἱ χωριανοὶ καὶ τοὺς εἶδες τότε ὅλους νὰ καῖν τὰ χέρια τους, νὰ παραμορφώνουν τὰ κορμιά τους, νὰ γίνωνται κουλοί, κουτσοί, στραβοὶ καὶ μουγγοὶ καὶ νὰ ζητιανεύουν στὴν Ἀθήνα. Ὥς που τοὺς κατάλαβαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τοὺς ἔδιωξαν ὅλους τοὺς Γκραβαρίτες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα μὲ τὶς κλοτσιές.

Ἔτσι καὶ οἱ γραμματιζούμενοι, εἶδαν πὼς ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμὸς εἶχε πέραση στὴν Εὐρώπη καὶ τὴν ἔκανε νὰ βοηθῆ τοὺς Ρωμιοὺς γιὰ χάρη τῶν προγόνων τους. Οἱ φιλέλληνες Εὐρωπαῖοι κάτι ψίχουλα τοὺς πετοῦσαν. Καὶ φαντάστηκαν ἀμέσως οἱ γραμματιζούμενοι νὰ μεταμορφώσουν τοὺς Ρωμιοὺς σὲ ἀρχαίους Ἕλληνες μὲ μουτσοῦνες Περικλήδων, μὲ ξύλινα δόρατα καὶ τόξα, μὲ χάρτινες ἀσπίδες καὶ χλαμύδες, γιὰ νὰ παίρνουν πάντα ψίχουλα ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Μὰ ἦρθε καιρὸς ποὺ οἱ Εὐρωπαῖοι τοὺς κατάλαβαν καὶ τοὺς καταφρόνεσαν τοὺς μασκαράδες Γκραβαρίτες.

Τώρα κομματιάστηκε ἡ Ρωμιοσύνη, ἀφότου ἔγινε τὸ ἑλλαδικὸ βασίλειο, πολιτικὴ ἑνότητα ἔχει λιγώτερη, παρὰ τὸν καιρὸ ποὺ τὴν ὅριζε σχεδὸν ὁλόκληρη ὁ Τοῦρκος. Τὸ μῖσος γιὰ τὸν Τοῦρκο στὴν Ἑλλάδα ξεθύμανε, στὴν Τουρκιὰ ὄχι. Νά, ἀμέσως ἀμέσως, ἕνας χωρισμός. Ὅσο γιὰ τὴ μεγαλοϊδεάτικη παράδοση, γιὰ νὰ ξεσκλαβώθηκε ἀπὸ τὸν Τοῦρκο μονάχα ἕνα μικρὸ κρατίδιο ἑλληνικὸ ἀνίκανο καὶ ἀπόλεμο καὶ γιὰ νὰ ξύπνησαν στὸ μεταξὺ ὁλόγυρά μας οἱ ἐθνισμοὶ Βουλγάρων, Σέρβων, Ἀρμένηδων, Ἀρβανιτάδων καὶ Συριάνων, κλονίστηκε

πάρα πολὺ μέσα στὴν ψυχή του. Ἔπειτα γίνηκαν τὰ σκολειὰ καὶ αὐγάτισαν οἱ μισογραμματισμένοι. Τὰ γράμματα αὐτὰ τοὺς ἀποχάλασαν, γιατὶ χαλάρωσαν μέσα τους τὴν κλονισμένη πίστη στὴν ἐθνικὴ παράδοση τῆς αὐτοκρατορίας, ποὺ ὀνομάστηκε μεγάλη ἰδέα. Ἀπὸ τότε γενικεύτηκε ἡ ἀρχαία ἱστορία, σὰν παράδειγμα γιὰ τοὺς νέους Ἕλληνες, καὶ ἡ ἀρχαία γλῶσσα σὰν πρότυπο. Σχολαστικοί, ψευτοκλασικοὶ καὶ ψευτοπρογονολάτρες οἱ δασκάλοι ἔπλασαν κούφιους, ξερούς, μαραντζιασμένους τοὺς νέους Ἕλληνες, τὴν ἀγάπη μας.

Ποιὸ εἶναι τὸ ἰδανικὸ — ἂς μὴν εἶναι καὶ ἐθνικὸ — ποὺ μεταγγίζουν στὰ ἑλληνόπουλα οἱ δασκάλοι τους; Τί τοὺς δίνουν; Ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴ θρησκεία τὴ χριστιανική; Ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν παράδοση τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Βυζαντινῶν; Ἐνθουσιασμὸ κὰν γιὰ τὴν ἀπομακρυσμένη ἀρχαία Ἑλλάδα; Ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὶς ἐπιστῆμες; Γιὰ τὶς τέχνες; Γιὰ τὴ γυμναστικὴ καὶ τὴν κίνηση; Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά. Τοὺς φαρμακώνουν σιγὰ σιγὰ μὲ λογοκοπανίσματα, ποὺ τοὺς ἀφήνουν στὴν ψυχὴ μιὰ ξεθυμασμένη, μαϊμουδίστικη, λογοῦ ψευτολατρεία γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες, μιὰν ἀδειανὴ ψευτοπερηφάνεια γιὰ κάποιους μεγάλους προγόνους, ποὺ τοὺς προστατεύουν τάχα ἀπὸ τὸ χαμό, μιὰ πατροπαράδοτη ἐπανάληψη πὼς ἐκκλησία καὶ ἔθνος εἶναι ἕνα πρᾶμα καὶ πὼς ἡ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ ἡ ἀρχαία γλῶσσα ἔσωσε τὸ ἔθνος (καὶ ὄχι πὼς τὸ ἔθνος, μὲ τὸ νὰ εἶναι ζωντανό, ἔσωσε κάποια θρησκεία καὶ κάποια γλῶσσα, ὅπως φαίνεται πιθανώτερο), μιὰ σιχασιὰ ἀνίκητη γιὰ τοὺς γραμματικοὺς καὶ συνταχτικοὺς κανόνες τῆς ἀττικῆς γλώσσας, γιὰ τὸ δάσκαλο καὶ τὸ σκολειὸ καὶ μιὰν ἀδιαφορία τέλεια γιὰ κάθε γνώση. Τὸ μυαλό τους ἀπομένει διαστραμμένο ἢ ἀδειανό, οἱ γνῶσες τους εἶναι ἀποστηθισμένες παπαγαλίστικα καὶ ἄχρηστες γιὰ τὴ ζωή, ὁ χαραχτῆρας τους χειρότερος παρὰ πρὶν ἀφήσουν τὸ σπίτι τοῦ πατέρα τους. Ξεσκολίζουν τὰ μαθήματα μὲ ἄπειρη τεμπελιὰ καὶ μὲ λάβαρο τὸ φτωχότερο καὶ στενώτερο ἀτομικὸ συμφέρο γιὰ ἰδανικὸ καὶ προσθέτουν ἔτσι ἄλλον ἕναν κόκκο ἀναρχίας διανοητικῆς στὴ θάλασσα τῶν φτωχῶν, στενῶν, μίζερων ἀτομικῶν ἰδανικῶν, ποὺ βρίσκονται πελαγωμένοι μέσα οἱ ἄνθρωποι. Τὴν ἐ-

λευτεριά τους, τὴ ζωντανάδα τους, τὴ θέλησή τους, τὶς ἔχουν πλακώσει ἀνωφέλευτα βάρη, ποὺ τοὺς ἐζάρωσαν τὸ νοῦ καὶ τοὺς ἐμίκραιναν τὴν ψυχὴ γεμίζοντάς την μὲ μιὰν ἀρρωστιάρικη ἀνησυχία κιὰ τὸ πῶς θὰ βγάλουν τὸ ψωμί τους μονάχα. Μ' αὐτὴ τὴν ἀνησυχία, χωρὶς αὐτοπεποίθηση, βγαίνουν ἀπὸ τὸ σκολειὸ καὶ ἀντικρύζουν τὴν κοινωνία καὶ οἱ περισσότεροι σκύβουν καὶ γίνονται σκλάβοι ἐκεινοῦ ποὺ θὰ τοὺς παρασταθῆ γιὰ νὰ ἀπολάψουν μιὰ θεσοῦλα. Παντοῦ ἀλλοῦ, ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους, γυρεύουν ἀπακούμπι, προστασία καὶ ὑποστήριξη, γιατὶ μέσα τους δὲν τὰ βρίσκουν. Λιγοστοὶ εἶναι κεῖνοι, πού, ξανακάνοντας μονάχοι τους τὴν ἀνατροφή τους καὶ τὴν παιδεία τους, ἀφοῦ ἀφήσουν τὸ σκολειό, καὶ ξεφορτώνοντας ἀπὸ πάνω τους τὰ βάρη ποὺ τοὺς ἐφόρτωσαν, σηκώνουν ψηλὰ τὸ κεφάλι καὶ ἀνασκουμπώνονται γιὰ νὰ παλαίψουν μὲ τὶς δυσκολίες τῆς ζωῆς, αὐτοί, μονάχοι, μὲ τὴν ἴδια τους τὴ δύναμη. Καὶ ἀκόμα λιγώτεροι ὅσοι πέρασε ἀπὸ πάνω τους ἡ δασκάλικη ἰδεολογία, ὅπως περνάει ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὶς ἀγριόπαπιες τὸ νερό, χωρὶς νὰ τὶς μουσκέψη.

Διαβαίνοντας ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τῆς φυλῆς του στὶς πολιτεῖες καὶ βλέποντάς τους ὁ 'Αλέξης δίχως λάμψη στὰ μάτια τους, ἔλεγε: «Οἱ δασκάλοι ποὺ δὲν ἔχουν γιὰ νὰ μεταδώσουν ἐνθουσιασμό, πρέπει νὰ σκοτώνωνται».

Λοιπὸν ἡ τωρινὴ παιδεία στὴ Ρωμιοσύνη ὁλάκερη, γιὰ νὰ παίρνη τὴν πνοή της — ἂν ἔχη πνοὴ — καὶ τὸ σχέδιό της ἀπὸ τὴν ξεραμένη ἰδεολογία — ἴσως ἀνιδεολογία — τῶν γραμματισμένων τοῦ ἑλλαδικοῦ βασίλειου, ἰσοπεδώνει καὶ ἀφομοιώνει τοὺς Ἕλληνες μόνο στὴν ταπείνωση, στὴν τεμπελιά, στὸ στένεμα τῆς ψυχῆς καὶ σ' ἕναν ψευτοκλασικισμὸ καὶ δὲν τοὺς συνδένει μὲ κανένα ἠθικὸ δεσμὸ ἀναμεταξύ τους. Ὅσο γιὰ τὰ ἄλλα ψεγάδια τῆς παιδείας δὲν μπορεῖ νὰ κρίνη ὁ 'Αλέξης πῶς θὰ διορθωθοῦν, μὰ ἦταν πεποίθησή του πὼς τὸ σκολειὸ πρέπει νὰ δίνη στὸ ἑλληνόπουλο πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἕνα ἐθνικὸ ἰδανικό, ποὺ σύμφωνά του ἔπειτα θὰ ρυθμιστῆ καὶ ἡ ἄλλη του ἰδεολογία. Ἡ μύμηση τῶν περασμένων εἶναι κι αὐτὴ ἕνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῶν ἐθνικῶν ἰδανικῶν, μὰ ὄχι καὶ τὸ μόνο. Ἡ παράδοση εἶναι κι αὐτὴ ἕνας ἀπὸ τοὺς συνδετικοὺς κρίκους ποὺ

φτειάνουν τὰ ἔθνη, μὰ δὲν ταιριάζει νὰ γίνεται παντοδύναμη σὰν πρόληψη, γιατὶ τότε παραλεῖ τὴν τωρινὴ καὶ τὴ μελλούμενη ζωή τους. Οἱ παράδοσες εἶναι καλὲς ὅσο συναρπάζουν τὰ ἔθνη, πρέπει ὅμως νὰ ξεχάνωνται ἅμα ἀρχίζουν νὰ τὰ παραλοῦν.

Ἀφοῦ ὁ Ἀλέξης καὶ οἱ ὅμοιοί του εἶναι νὰ δώσουν τὸ δικό τους ἰδανικὸ στὸ σκολειὸ ποὺ σκοπεύουν νὰ κάμουν γιὰ τοὺς δασκάλους, εἶναι φανερὸ τὸ ἰδανικὸ ποὺ θὰ τοῦ δώσουν — ἡ ἕνωση τῆς φυλῆς σ' ἕνα κράτος, ὁ ταυτισμὸς φυλῆς καὶ κράτους, ποὺ προϋποθέτει τὸ ξύπνημα τῆς ἐθνικῆς συνήδεισης, μὲ ἄλλα ὅμως μέσα ἀπὸ κεῖνα ποὺ τώρα μεταχειρίζονται οἱ δασκάλοι, οἱ πατριωτικοὶ ρήτορες καὶ τὰ πατριωτικὰ ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων. Ἔνοιωσαν οἱ νέοι αὐτοὶ πῶς κάθε ἰδέα στὴν Ρωμιοσύνη τώρα εἶναι πελαγωμένη μέσα στὴν ἰδεολογικὴ ἀναρχία, ποὺ ὁρίζει τὶς ψυχὲς τῶν Ἑλλήνων. Ἔνοιωσαν λοιπὸν ὅτι καὶ ἡ ἐθνικὴ συνείδηση παραμορφώθηκε καὶ ὁλοένα παραμορφώνεται ἀπὸ τὰ σκολειά, ποὺ πασκίζουν νὰ τὴ μορφώσουν τὴν ἴδια ὥρα μὲ προγονολατρεία γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες, προσκόλληση στὴ λογιώτατη καὶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ παπαγαλισμὸ ξερῶν καὶ κούφιων πατριωτικῶν λόγων καὶ σαχλοτραγουδιῶν δασκάλικων, ποὺ ἀρχίζουν μὲ τέτοια λόγια: «Ὦ γλυκεῖα μου πατρίς»!

Ὁ Ἀλέξης ἤθελε τὸ δάσκαλο νὰ ξέρη νὰ θερμαίνη τὴν ἐθνικὴ συνείδηση στὰ παιδιὰ μὲ τὴ γνωριμία τῶν πηγῶν τῆς τωρινῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, μὲ τὴ γνώση τῆς σύγχρονης δημοτικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσας καὶ τὴν ἱστορία τοῦ ἔθνους τὴ σύγχρονη καὶ τὴ λίγο μακρινότερη. Φαντάζονταν τὸ δάσκαλο ἄξιο νὰ παραλληλίζη τὸν πόλεμο τοῦ ἐνενήντα - ἐφτὰ μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ εἴκοσι - ἕνα, καὶ ν' ἀφήση τὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ νὰ δουλεύη μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς ἐθνικῆς ντροπῆς. Καὶ ἀπὸ τὸ μεγάλο σηκωμὸ τοῦ εἴκοσι - ἕνα τὸν ἔβλεπε τὸ δάσκαλο νὰ ἀνεβαίνη κατὰ τὸν καιρὸ τῆς γενικῆς τουρκοκρατίας ὥς στὸ πάρσιμο τῆς Πόλης μὲ τὸ θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, ὥς που νὰ κάνη τὰ παιδιὰ νὰ κλαῖν. Καὶ κεῖ ἐπάνω νὰ τοὺς δίνη νὰ νοιώθουν τὴν κατάντια τοῦ ἔθνους, τὴ γύρω πραγματικότητα, τὴ γεωγραφικὴ θέση τῆς Ρωμιοσύνης

ἀνάμεσο σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση, τὸ ξύπνημα τῶν γειτονικῶν ἐθνῶν, τὴν ἐπίδραση τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὰ καλά του καὶ τὰ κακά του, τὴ γειτονία τοῦ ἔθνους μὲ τὴν Ἀνατολή, ποὺ δὲν μπορεῖ οὔτε καὶ πρέπει νὰ τὴν ξεχνοῦμε, καὶ τὴ δύναμη τὴν ἀνυπολόγιστη ποὺ μποροῦν νὰ ξαναυροῦν τὰ ἔθνη βουτῶντας μέσα σὲ κάποιο ἰδανικό. Θὰ τοὺς κάμη νὰ καταλάβουν τέλος πού, ἅμα τὸ ἔθνος εἶναι δυνατό, καὶ τὰ ἄτομα θὰ εἶναι καλλίτερα, δηλαδὴ δυνατώτερα καὶ πιὸ περήφανα. Ὅταν τοὺς διαβάση τὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὰ κλέφτικα καὶ τὰ ἄλλα, καὶ τὰ παραμύθια καὶ τὶς παράδοσες καὶ ἔπειτα τὴν ἄλλη δημοτικὴ φιλολογία, θὰ τοὺς πῆ: «Αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα σας καὶ αὐτοῦ μέσα θαυρῆτε τὴν ψυχή σας». Καὶ ἔπειτα θὰ τοὺς ἀποδείξη πὼς ἐθνικὴ ἀπαισιοδοξία καμιὰ δὲ δικαιολογιέται, γιατὶ γιὰ ὅποιον θέλει ὑπάρχει ἐθνικὸς σκοπὸς καὶ βρίσκεται δουλειὰ νὰ καταπαστῆ τὸ ἔθνος του — ἡ πολιτικὴ ἕνωση ῆς φυλῆς. Ἐκεῖ ἅμα φτάση, θὰ τοὺς δώση νὰ καταλάβουν πὼς δὲν ἔχει ἀπόλυτη σημασία, γι' ἀνθρώπους θεληματικοὺς καὶ ἐλεύτερους, καμιὰ τριγυρισιὰ οὔτε ἡ σημερινὴ πανάθλια πραγματικότητα καὶ ἡ πολιτικὴ κατάντια τοῦ ἔθνους καὶ θὰ ἀρνηθῆ τὸ κράτος τὸ ἑλλαδικό, δείχνοντάς τους πὼς ὑπάρχουν ἄπειρες πολιτικὲς μορφές, ποὺ μπορεῖ τὸ ἔθνος νὰ πάρη, κρατῶντας πάντα τὴν ὑπόστασή του καὶ τὴν αὐθυπαρξία του. Θὰ τοὺς πῆ πὼς τὸ ἑλλαδικὸ κράτος εἶναι ἄχρηστο, ἂν δὲν ἔχη τὴν θέληση νὰ σώση γύρω του τὴ φυλή.

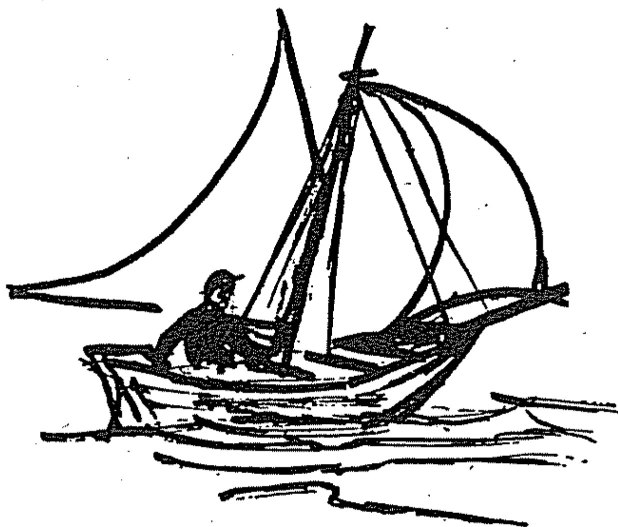
Καὶ τότε, χωρὶς νὰ παραμελήση τὴν πολιτική του ἐνέργεια ὁ Ἀλέξης, βάλθηκε μ' ἕνα γιατρὸ φωτισμένο ἀπὸ τὴ φυσιολογία, μ' ἕνα μαθηματικὸ θρεμμένο μὲ φυσικὴ καὶ μερικοὺς ἄλλους δημοτικιστὲς νὰ βοηθήση ἕνα νέο παιδαγωγὸ νὰ θεμελιώση σ' ἕνα νησὶ τὸ νέο διδασκαλεῖο, ποὺ θὰ ἔβγαζε δ α σ κ ά λ ο υ ς ἀ ν θ ρ ώ π ο υ ς, ποὺ αὐτοὶ θὰ δημιουργοῦσαν ἔπειτα τοὺς Ἕ λ λ η ν ε ς ἀ ν θ ρ ώ π ο υ ς, ποὺ θὰ ἔπλαθαν, μὲ τοὺς ἀτέλειωτους ἀγῶνες τους καὶ μὲ τὴν ταιριασμένη μὲ τούτους ἰδεολογία τους, τὸν καινούργιο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ τοὺς μεγάλους ἄντρες του.

Τὰ ἔθνη δὲν ἀξίζουν μόνο μὲ τὸ νὰ μένουν ἔθνη, ἂν δὲν εἶναι συνάμα καὶ ζύμη γιὰ τὴ δημιουργία πολιτισμῶν καὶ ξε-

χωριστῶν ἀνθρώπων. Ὅλα τὰ ἔθνη δὲ βρίσκουν τὸ προζύμι ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ ζωντανέψουν ἕναν πολιτισμὸ δικό τους. Μὰ οἱ Ἕλληνες, ποὺ δὲ χάθηκαν ποτὲ ὥς τώρα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς καὶ διατήρησαν τὸ ἐγώ τους τὸ ἐθνικὸ πάντα, ὅσο καὶ νὰ ἔσμιξαν μὲ ἄλλες φυλές, οἱ Ἕλληνες, ποὺ φάνηκαν ἄξιοι νὰ δημιουργοῦν καταποδιαστὰ πολιτισμοὺς ἀπὸ τότε ποὺ φανερώθηκαν σὰν ἔθνος ἀνάμεσα στὰ ἔθνη, θὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ ξαναδημιουργήσουν ἕνα δικό τους καινούργιο πολιτισμό. Τί ἐμποδίζει τοὺς Ἕλληνες τοὺς τωρινοὺς νὰ κουνηθοῦν σὰν ἔθνος καὶ νὰ δημιουργήσουν; Αὐτό, ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι, πρέπει νὰ λείψη ἀπὸ τὴ μέση.

Πρῶτα τὸ κράτος τους, καὶ ὕστερα τὸν πολιτισμό τους, αὐτὰ ἔχουν νὰ δημιουργήσουν ὁμαδικὰ οἱ Ἕλληνες. Καὶ τώρα;

Ὅσοι ζωντανοί, προσέλθετε!

Η ΦΥΛΗ

ΙΑ ΓΡΙΑ ΚΥΡΙΑ, πο· εἶχε ἐρθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἐκεῖνο τὸν καιρό, ἔλεγε μιὰ βραδιὰ τοῦ Ἀλέξη:

— Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες δὲν εἴμαστε καμιὰ νέα φυλή, παρὰ εἴμαστε πολὺ γέρικη μάλιστα. Ὁ θαυμασμός μας καὶ ἡ ξυπασιὰ γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες μοιάζει μὲ τὸ θαυμασμὸ τῶν γερόντων γιὰ τὸ δικό τους τὸν καιρό, δηλαδὴ γιὰ τὸν καιρὸ ποὺ ἦταν νέοι. Οἱ γέροι πάντα λέν· «στὸν καιρό μας δὲν κάναμε ἔτσι, ἦταν ἀλλοιῶς τὰ πράματα» καὶ ἐννοοῦν πὼς ἦταν καλλίτερα τότε. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ εἰκοσιένα καὶ ἡ ἐλευτεριὰ δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ τὸ ξεφυλάκωμα ἑνὸς γέρου. Ἐπειδὴ ἐλευτερωθήκαμε ἀπὸ τὴ χάψη, δὲν πάει νὰ πῆ πὼς ξανανιώσαμε.

Ἡ ζωηρὴ αὐτὴ εἰκόνα τάραξε τὸν Ἀλέξη γιὰ μιὰ στιγμή, γιατὶ ἔτυχε νὰ τὸν εὑρῆ κουρασμένο ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Ἔπειτα ὅμως στοχάστηκε πώς, ὅπως ὅλες οἱ παραβολές, ἔτσι κι αὐτὴ δὲν ἦταν ὁλότελα σωστή. Ἡ φυλὴ ἡ ἑλληνικὴ δὲν ἔμεινε ἀμόλυντη καὶ καθάρια ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο καιρὸ ἴσαμε σήμερα καί, ἂν τὸ ἐγώ της, ἡ ψυχή της, τὰ στοιχεῖα ποὺ τὴ διατηροῦν ἔ θ ν ο ς ξεχωριστὸ ὀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη, ἔμειναν, ὅμως τὰ μόριά της ἀνακατώθηκαν μὲ ἄλλων φυλῶν μόρια καὶ ἄλλαξαν τὴ σύστασή της. Γι᾽ αὐτὸ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πὼς γέρασε ἡ φυλή, γιατὶ ποτὲ δὲν ἔμεινε ἡ ἴδια, ὅσο καὶ νὰ κράτησε τὴ συνείδηση τοῦ ἐ γ ὼ της. Ἔτσι καὶ τὰ ἄτομα δὲ μένουν μὲ τὰ ἴδια συστατικὰ ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ γεννιοῦνται ὥς στὴν ἡμέρα ποὺ θὰ πεθάνουν, ὅσο καὶ ἂν τὸ μνημονικό τους κρατεῖ τὸ ἐγώ τους ζωντανό. Ἡ συνείδηση τοῦ ἐγώ τους εἶναι ὁ συνδετικὸς κρίκος, ὁ ἀνάλλαχτος, ποὺ βαστάει τὸ ἄτομο μέσα στὶς ἀλλαγές, ποὺ περνᾶ καὶ παίρνει ἡ οὐσία καὶ ἡ μορφή του. Τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐ γ ὼ δὲν εἶναι σὲ κάθε ἐποχὴ τῆς

ζωῆς τὸ ἴδιο, μὰ ἔχει καὶ κάτι μόνιμο, ποὺ ἡ θύμηση τὸ συντηρεῖ καὶ ἡ κληρονομικότητα τὸ κυβερνᾶ, τὴ συνείδηση. Μὰ τὰ ἄτομα πεθαίνουν σὲ ὁρισμένο πάνω κάτω χρόνο, ἐνῶ οἱ φυλὲς δὲν ἔχουν ὁρισμένο χρόνο ζωῆς, μπορεῖ μάλιστα καὶ νὰ μὴν πεθάνουν ποτέ τους, ὥς που νὰ καταστραφῆ ἡ γῆ.

Ἡ φυλὴ ἡ ἑλληνική, ὅσο καὶ νὰ ἀνακατώθηκε μὲ ἄλλες φυλές, δὲν ἔχασε τὸ ἐγώ της καὶ γι' αὐτὸ ἔμεινε ἑλληνικὸ ἔθνος ἀπὸ τὸν παμπάλαιο καιρὸ ἴσαμε σήμερα. Ἄλλαξε, ναί, μὰ δὲ γέρασε, γιατὶ οἱ φυλὲς δὲ γερνοῦν, μόνο ξεφτοῦνε κάποτε, ξεχάνονται καὶ χάνονται. Ἀλλὰ ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ὥς τώρα δὲ λησμονήθηκε, δὲ χάθηκε, δὲν ξέφτησε, πάντα ἀνανεώνεται καὶ θυμᾶται καὶ ζῆ ξέχωρα ἀπὸ τὶς ἄλλες. Τὸ ἐγώ της ἄλλαξε περιεχόμενο, μὰ ἡ θύμηση καὶ ἡ κληρονομικότητα διατήρησαν καὶ κάτι σταθερὸ καὶ μόνιμο μέσα του — τὴ συνείδηση πὼς εἶναι πάντα μ ι ὰ καὶ ἴ δ ι α. Αὐτὸ τὸ σταθερὸ καὶ μόνιμο εἶναι μέρος τοῦ ἐγώ της, ποὺ ἀλλάζει κατὰ τὰ ἄλλα μέρη του. Καὶ αὐτὸ κυβερνιέται ἀπὸ τὸ μέσον ὅρο τοῦ χαραχτῆρα τῶν ἀτόμων καὶ τὸ μέσον ὅρο τῆς διανοητικῆς τους ἱκανότητας. Ἡ τύχη καὶ οἱ περίστασες καὶ οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ καὶ οἱ θρησκεῖες δὲν ὁρίζουν αὐτὰ τὸν προορισμὸ τῆς φυλῆς. Ὁ χαραχτῆρας της καὶ ὁ νοῦς της, οἱ κληρονομικοί, αὐτοὶ τὴν κυβερνοῦν.

Χημικὴ ἀνάλυση τοῦ αἱμάτου δὲν μπόρεσε κανένας χημικός, κοινωνιολόγος ἢ ἐθνολόγος νὰ κάμη, ὥστε νὰ ξέρωμε πόσο εἴμαστε ἀπόγονοι τῶν ἀρχαιων μας προγόνων καὶ πόσο τρέχει μέσα στὶς ἀρτηρίες καὶ στὶς φλέβες μας αἷμα Φράγκων, Ἀράβων, Σλαύων, Ἀρβανιτάδων καὶ Ἀνατολιτῶν. Μ' ὅλες τὶς μελέτες τῶν εἰδικῶν ἀνθρώπων δὲν καταφέρνομε νὰ βεβαιωθοῦν ἂν οἱ καθαρὲς οἱ ράτσες εἶναι δυνατώτερες ἀπὸ τὶς ἀκάθαρτες. Καὶ μήπως ξέρομε τάχα ἂν καμιὰ φυλὴ στὴ γῆ ἐπάνω εἶναι ἀπόλυτα καθαρὴ ἀπὸ ξένα αἵματα; Εἶναι βέβαια μιὰ στιγμὴ στὴν ἱστορία κάθε φυλῆς, ποὺ δὲ γίνεται καινούργια σμίξη καὶ κατακάθονται μέσα της τὰ διάφορα αἵματα, ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν, καὶ ξεπροβάλλει τότε ἡ φυλὴ μὲ σταθερὰ καὶ ξεκομμένα χαραχτηριστικά, τέτοια ἢ ἀλλοιώτικα. Τότε μπορεῖ νὰ ὀνομάση κανεὶς τὴ φυλὴ αὐτὴ καθάρια.

Καὶ μέσα στὶς ἄπειρες φυλὲς τῶν ἀνθρώπων εἶναι μερικὲς καθάριες, ποὺ βγάζουν ἄτομα φτερά, πλαστικά, λεπτοκαμωμένα καὶ ὄμορφα σὰν τὰ ἀράπικα τὰ ἄλογα.

Τὸ νέο αἷμα, ποὺ στοχάζονται πολλοὶ συγκαιρινοί μας πὼς εἶναι πλοῦτος, δὲν εἶναι πάντα δυναμωτικὸ στοιχεῖο γιὰ μιὰ ράτσα, καμιὰ φορὰ μάλιστα εἶναι καὶ διαλυτικό. Τὸ πολὺ ἢ τὸ λίγο ξένο αἷμα ἔχει κάποια σημασία σὰν αἰτία στὸ σχηματισμὸ μιᾶς νέας φυλῆς. Τὸ λίγο κάποτε δὲ φέρνει σπουδαία ἀλλαγὴ στὴν καθάρια καὶ σχηματισμένη ράτσα. Τὸ πολὺ τὴν ἀναστατώνει κάποτε ἢ τὴν πνίγει καὶ τότε μορφώνεται νέα ράτσα. Ἔπειτα ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν αἱμάτων ποὺ σμίγουν. Ὅλες οἱ ράτσες δὲν εἶναι ὅμοιες οὔτε ἰσοδύναμες. Καὶ τί εἶναι τὸ αἷμα, τάχατε, καὶ τί ἡ φυλή; Ποιὸς ξέρει; Ὑπάρχουν, λέγουν, ἀνώτερες καὶ κατώτερες φυλές, μὰ πῶς κρίνεται τὸ ἀνώτερό τους ἢ τὸ κατώτερο; Ἡ κύρια διαφορὰ ἀναμεταξύ τους ἴσως εἶναι πὼς οἱ ἀνώτερες ξεπετοῦν, σὰ λουλούδια ἐξαιρετικά, ἀρκετοὺς ἀνθρώπους μὲ ἔξοχα μυαλά, ἐνῶ οἱ κατώτερες δὲ βγάζουν τέτοιους ἀνθρώπους.

Μπορεῖ νὰ μελετηθῇ ἡ ράτσα σὰν κάτι ἀπόλυτο, ξεχωριστὸ ἀπὸ τὰ σημάδια τοῦ πολιτισμοῦ ἢ τῆς ἀπολιτισιᾶς της; Ξεχωριστὸ ἀπὸ τὰ δημιουργήματά της, ἀπὸ τὴν παράδοσή της, ἀπὸ τοὺς ἀποθαμένους της; Ξεχωριστὸ ἀπὸ τὸ χῶμα, ποὺ ἐπάνω του καρφώνεται καὶ κλώθει τὴ ζωή της; Ξεχωριστὸ ἀπὸ τὸ κλίμα της; Ἡ φ υ λ ὴ καὶ ἡ π α τ ρ ί δ α της πρέπει νὰ σπουδάζωνται μαζί.

Τὸ χῶμα καὶ οἱ ἀποθαμένοι φτειάνουν τὴ ράτσα, λέγει κάποιος. Ἄλλος πάλι βεβαιώνει πὼς μονάχα οἱ ἀποθαμένοι μᾶς κυβερνοῦν καὶ μᾶς ὁρίζουν. Τρίτος λέει πὼς τὸ ἀνακάτωμα ἀνθρώπων διαφορετικῆς καταγωγῆς εἶναι παντοδύναμο. Τέταρτος βεβαιώνει τὸ ἀντίθετο, ὅτι δηλαδὴ οἱ καθάριες ράτσες εἶναι οἱ δυνατές. Πέμπτος διατείνεται πὼς τὸ κλίμα καὶ ἡ τριγυρισιὰ εἶναι οἱ δημιουργοὶ τῆς φυλῆς. Ἕκτος μᾶς ὀνομάζει τὴν πολιτικὴ κατάχτηση. Ἕβδομος τὴ θρησκεία καὶ τὴ γλῶσσα.

Κανένα ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ξέχωρα δὲ φτειάνει μιὰ ράτσα, μὰ ὅλα μαζὶ τὴν ἀλλάζουν σίγουρα καὶ ἀγάλι ἀγάλι.

Ποιὸς ξέρει ἂν στὸν ἴδιο τύπο καὶ στὸ ἴδιο κλίμα δὲ φυτρώνουν μοιραῖα, πάντα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν καταγωγή τους, ράτσες ὅμοιες, ἱκανὲς νὰ δημιουργήσουν πολὺ ὅμοιους πολιτισμούς; Δὲν ξέρω, μὰ οἱ πέτρες τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ρώμης, μὲ τὰ μεγάλα ὀνόματα, βγάζουν πνεύματα. Ἡ θύμηση τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ζοῦν ἐκεῖ κοντά, ζωντανεύει τὴ φαντασία τους καὶ τοὺς γεμίζει νοσταλγικοὺς πόθους.

Καὶ μελέτησε τότε ὁ Ἀλέξης τὰ ζητήματα τῶν φυλῶν στὰ βιβλία τὰ σύγχρονα καὶ στὴ ζωὴ τὴν τριγυρινή του, γιὰ νὰ πειστῇ πὼς ἡ γριὰ ἡ Ἀθηνιώτισσα κυρία, ποὺ ξεστόμισε κεῖνα τὰ λόγια, δὲν ἤξερε τί ἔλεγε.

Σὲ πολὺ λίγα συμπεράσματα ξεκαθαρισμένα μπόρεσε νὰ φτάσῃ ὁ Ἀλέξης. Μὲ τὸ σμίξιμο ἀνθρώπων διαφορετικῆς καταγωγῆς σχηματίζονται καινούργιες ράτσες. Ἡ σμίξη ἀλλάζει τὶς παλιὲς ράτσες καὶ διαλύνει τοὺς πολιτισμούς, χαλᾶ καὶ ξαναυτειάνει. Οἱ φυλὲς μὲ κατώτερο πολιτισμὸ ἢ κατώτερες ἱκανότητες πολιτισμοῦ, καὶ ἂς μὴν εἶναι καὶ ὀλιγάνθρωπες, χάνονται μὲ τὴν ἐπαφὴ τῶν φυλῶν ποὺ ἔχουν ἀνώτερο πολιτισμὸ ἢ ἀνώτερες ἱκανότητες, ἂς μὴν εἶναι καὶ πολυανθρωπότερες. Οἱ φυλὲς εἶναι ἄνισες. Οἱ φυλὲς ὅλες εἶναι ἱστορικὲς ἢ τεχνητὲς καὶ ποτὲ ὁλότελα φυσικὲς ἢ καθάριες. Καθάριες ὀνομάζονται κεῖνες ποὺ ἔχουν πολὺν καιρὸ νὰ ἀνακατωθοῦν μὲ ἄλλες καὶ ἔχουν κατασταλάξει καὶ σχηματιστῆ. Τὸ μονιμώτερο πρᾶμα σὲ μιὰ φυλὴ εἶναι ὁ χαραχτῆρας τῶν ἀτόμων καὶ ὄχι οἱ ἰδέες τους. Ὅσες ἰδέες ἀντέχοντας στὴν πολυκαιρία ἔχουν καταντήσει ὑποσύνειδες μέσα τους γίνονται αἰσθήματα καὶ ἐπηρεάζουν τὸ χαρακτῆρα. Τὰ κλίματα καὶ οἱ τόποι ἐπηρεάζουν λίγο πολὺ τὶς καινούργιες ράτσες καὶ τὶς πλάθουν, ὄχι τόσο πιὰ τὶς παλιὲς καὶ σχηματισμένες, τὶς καθάριες. Ἡ παράδοση καὶ οἱ ἀποθαμένοι κυβερνοῦν ὅλες τὶς φυλές, μὰ ἡ παράδοση καταντάει πρόληψη καὶ σκλαβώνει προπάντων τὶς παλιὲς ράτσες, ὄχι τόσο τὶς καινούργιες. Τὰ συστατικὰ τοῦ χαραχτῆρα δυὸ φυλῶν διαφορετικῆς καταγωγῆς, ποὺ σμίγουν, μορφώνουν τὸ χαραχτῆρα τῶν ἀνθρώπων τῆς νέας φυλῆς, ποὺ σχηματίζεται διαφορετικὸς καὶ ἀπὸ τὶς δυό. Μὲ τὸ νὰ ζοῦν κοντὰ κοντὰ δυὸ ράτσες δὲν ἀνακατώνονται ἀναγκαστικά. Μὲ

τὶς πολιτικὲς κατάχτησες μονάχα δὲν φτιάνονται καινούργιες ράτσες. Οἱ θρησκεῖες, ποὺ μεταδίδονται κάποτε ἀπὸ ράτσα σ' ἄλλη ράτσα, ἐπηρεάζουν βέβαια τὶς φυλές, γιατὶ ἐντείνουν κάθε τους ἰδιότητα, μὰ μεταμορφώνονται κι αὐτὲς ἀπὸ τὶς ράτσες γιὰ νὰ ταιριάσουν μὲ τὸ χαραχτῆρα τους. Λοιπὸν οἱ θρησκεῖες δὲ δημιουργοῦν ράτσες, ἐνῶ μιὰ γλῶσσα μπορεῖ νὰ ἀφομοιώσῃ διαφορετικὲς φυλὲς μεταγγίζοντάς τους καὶ τὸν πολιτισμὸ ποὺ ἐκφράζει, ἀλλὰ ἡ φυλή ποὺ δίνει τῆς ἄλλης τὴ γλῶσσα της, χωνεύοντας μέσα της τὴν ἄλλη φυλή, καταντάει διαφορετικὴ μὲ τὸ νὰ δέχεται στὰ σωθικά της ξένες κληρονομικότητες.

Ἡ τωρινὴ ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν ἀρχαία καὶ ἀπ' αὐτὸ χάσκει ἀκόμα πιὸ κωμικοτραγικὰ ἡ φαντασιοπληξία καὶ προσπάθεια τῶν γραμματισμένων της νὰ σέρνουν τὴν προσοχή της κατὰ κάποιο ἀρχαῖο καλούπι. Μήπως καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς τῶν περσομάχων ἦταν ἡ ἴδια ράτσα μὲ τοὺς Ἕλληνες τοὺς προομηρικούς; Μὰ ἡ σμίξη τῶν αἱμάτων, ποὺ γίνεται στὰ ἑλληνικὰ τὰ χώματα αἰῶνες τώρα, δὲν εἶναι σημάδι ἀπελπιστικὸ γιὰ τὴν καινούργια φυλή, ποὺ βγῆκε ἀπὸ τὸ ἀνακάτωμα τοῦτο. Τὴν ψυχὴ τὴν ἑλληνική, μ' ὅλα τὰ σμιξίματα, τὴ διατήρησαν ἀρκετὰ ὅμοια μὲ τὴν πρωτινή της μορφὴ τὰ χώματα τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ κλίματα, ποὺ ἀκατάπαυτα ἐπηρεάζουν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τοὺς ἀνθρώπους ποὺ κατοικοῦν ἐπάνω τους καὶ μέσα τους, γιατὶ τοὺς ὑποτάζουν στὶς ἴδιες ἀνάγκες. Ἡ θάλασσα πάντα βγάζει ναυτικοὺς καὶ ἐμπόρους ταξιδιάρηδες καὶ διατηρεῖ τὴ ναυτικὴ παράδοση σ' ἕναν τόπο, φτειάνοντας συνάμα καὶ πολιτεῖες περιθαλάσσιες. Οἱ πολιτεῖες πάντα βγάζουν πολῖτες καὶ ἀριστοκράτες. Τὰ βουνὰ πάντα βγάζουν βοσκοὺς καὶ βουνίσιους καὶ διατηροῦν τὴν ποιμενικὴ καὶ τὴν πολεμικὴ διάθεση, νὰ ποῦμε, τὴν ἐλεύτερη, τὴν ἀντρειωμένη, τὴν κλέφτικη, τὴν ἀρματολική, τὴ στρατιωτικὴ παράδοση. Οἱ κάμποι πάντα πλάθουν γεωργοὺς καὶ ἡ ζέστη τοῦ ἥλιου πάντα ὡριμάζει στφύλια καὶ ἐλιές. Ἡ ποικιλία τῶν τόπων καὶ τῶν κλιμάτων πάντα σμίγει τοὺς ἀνθρώπους, κατὰ τὶς διαφορετικὲς ἀνάγκες τους, σὲ κοινότητες ξεχωριστὲς καὶ ἀνόμοιες ἀναμεταξύ τους. Οἱ γύρω καταχτητικοί, πολεμικοὶ

ἐχθροί, ποὺ μὲ τὸ νὰ καταχτοῦν καινούργιους τόπους δὲν εἶναι ποτὲ ἀρκετὰ πολυάνθρωποι, ὥστε νὰ τοὺς γεμίζουν μοναχοί τους, πάντα ὑποτάζουν τοὺς ντόπιους καὶ συμβιβάζονται κομμάτι μὲ τοὺς ὑποταγμένους γιὰ νὰ δέχωνται τὴν κυριαρχία τους αὐτοί, χωρὶς αἰωνίους σηκωμοὺς καὶ ἀντίστασες. Καὶ ὁ συμβιβασμὸς τοῦτος πάντα ἀναγνωρίζει τὴν αὐτονομία τὴν τοπικὴ καὶ κάποια ἰδιοκυβέρνια. Οἱ εἰρηνικὲς καὶ πολυάνθρωπες φυλές, ποὺ κατεβαίνουν ἀνοργάνωτες ἀπὸ τὸ βορρᾶ γιὰ ναύρουν καινούργιους κάμπους, νὰ τοὺς πλημμυρίσουν καὶ νὰ τοὺς ὀργώσουν, πάντα δίνουν τὸ αἷμα τους καὶ ἀλλάζουν τὴ σύσταση τῶν ντόπιων κατοίκων τῶν κάμπων, μὰ καὶ ὑποτάζονται τελειωτικὰ στὴν ὀργανωμένη ὀλιγαρχία τους καὶ ἀλλάζουν κι αὐτοὶ ἀγάλι ἀγάλι καὶ χωνεύονται ἀπὸ τὴ φύτρα τοῦ τόπου, παίρνοντας καὶ τὴ γλῶσσα τῶν παλιῶν κατοίκων καὶ μὲ τὴ γλῶσσα καὶ τὴ σκέψη τους καὶ τὰ συνήθια τους — τὸν πολιτισμό τους.

Καί, ὅταν τὰ ξεκαθάρισε κάπως αὐτὰ ὁ Ἀλέξης μὲ τὸν ἑαυτό του, τοῦ ἦρθε νὰ φωνάξη στοὺς Ρωμιοὺς μὲ μεγάλη φωνὴ γιὰ ν' ἀκουστῇ ἀπὸ ἄκρη σ' ἄκρη:

— «Κοιτάξτε τριγύρω σας καὶ πέστε μου ἂν οἱ Ἕλληνες μοιάζουν ἀναμεταξύ τους καὶ στὸ φυσικό τους καὶ στὸ ἠθικό. Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἄπειροι τύποι. Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἡ διαφορὰ τοῦ κλίματος καὶ τῶν τόπων, ποὺ κάνει τοὺς Ἕλληνες καὶ διαφέρουν ἀναμεταξύ τους ξεχωρίζοντάς τους, εἶναι προπάντων ἡ σμίξη μὲ ἄλλες φυλές, ποὺ δὲν ἔγινε παντοῦ οὔτε στὴν ἴδια δόση οὔτε μὲ τὴν ἴδια ξένη φυλὴ οὔτε στὴν ἴδια ἐποχή. Βρίσκονται ἴσως καὶ μέρη ποὺ οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ἀμόλυντοι σχεδόν. Ἀκόμα δὲν ἔγινε τὸ ἰσοπέδωμα τῶν διαφορετικῶν αὐτῶν Ρωμιῶν— ἴσως καὶ ποτὲ ὁλότελα νὰ μὴ γίνη — καὶ ἡ ἀποκρυστάλλωσή τους σ' ἕνα τύπο, σὲ μιὰ μορφή, σ' ἕνα καλούπι. Οὔτε ἔλαχε τὸ αἷμα καμιᾶς ἀπ' αὐτὲς τὶς φυλές, ποὺ χύθηκε ποτάμι μέσα στὴ μεγάλη μάζα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς τῆς χιλιοανακατωμένης, νὰ εἶναι τόσο δυνατὸ σὲ ποσὸ ἢ σὲ ποιό, ποὺ νὰ κυβερνήση τὰ ἄλλα αἵματά της. Καταλάβετέ το τέλος πάντων, ὦ Ρωμιοί, ἡ ράτσα σας εἶναι καινούργια, καινούργια καὶ αὐτειαστη, δὲν εἶναι καθάρια

ἀκόμη, δὲν ἔχει σχηματιστῆ ὁλότελα, δὲν ἔχουν κατακαθίσει ὅλα τὰ αἵματα καὶ οἱ κληρονομικότητες, ποὺ χύθηκαν μέσα της, δὲν ἔχει βγῆ ὁ μέσος ὅρος τοῦ χαραχτῆρα της καὶ τοῦ μυαλοῦ της. Ἀκόμα γίνεται στὶς ἄκρες τὶς μακρινὲς τῶν ἑλληνικῶν χωμάτων σμίξη μὲ Σλαύους, μὲ Ἀρβανίτες, μὲ Ἀνατολίτες, ἀκόμα γ ί ν ε τ α ι, ἀκόμα σχηματίζεται ἡ φυλή σας, λοιπὸν τί ἀπελπίζεστε; Τὸ ὅτι ἡ ράτσα σας εἶναι καινούργια δὲ σᾶς ἐγκαρδιώνει; Ἂν τὸ ἀνακάτωμά της μὲ ἄλλες φυλὲς δὲν τὸ βλέπετε σὰν καλὸ σημάδι γιὰ τὴ μελλούμενη προκοπή της, ποιός σᾶς φταίει; Ἂν σᾶς φταῖν οἱ δασκάλοι, ποὺ σᾶς ἀποστραβώνουν καὶ σᾶς μαλακίζουν, πνίχτε τους καὶ ἀνοῖχτε τὰ μάτια σας, ὦ τυφλοί, καὶ δεῖτε τί γίνεται στ' ἀλήθεια. Φτειάνεται μιὰ νέα ράτσα καὶ δὲ χαίρεστε; Πετάξτε ἀπὸ πάνω σας τὴν πανάδα καὶ τὰ βάρη ποὺ σᾶς φόρτωσαν οἱ γραμματιζούμενοι καὶ οἱ τάχατε μορφωμένοι. Πῶς δὲ νοιώθετε τὴ δύναμη, ποὺ κρύβει μέσα της, ἴδιο νέο φυτὸ ζουμερώτατο, ἡ ράτσα σας ἡ καινούργια; Αὐτὴ ἡ δύναμη θὰ δημιουργήση, μάθετέ το, τὸν καινούργιο σας πολιτισμό. Ξεχάστε, ἀδέρφια, τὰ ἀρχαιότερα καλούπια τῶν συνονόματών σας Ἑ λ λ ή ν ω ν, ποὺ κι αὐτοὶ δὲν ἦταν ποτέ τους καθάριοι Ἕλληνες. Ἔχετε στὰ σπλάχνα σας, βαστᾶτε στὰ χέρια σας ἱκανότητα καὶ ἀξία γιὰ νὰ πλάσετε καινούργια καλούπια καὶ δὲν ἐνθουσιάζεστε καὶ δὲ συναρπάζεστε καὶ δὲ μεθᾶτε ἀπὸ διονυσιακὴ μανία; Εἶστε ἐλεύτεροι, ὦ Ρωμιοί, καὶ δὲν τὸ νοιώθετε; Εἶστε ἐλεύτεροι γιὰ νὰ γίνετε νικητὲς ἀνάμεσα στὶς φυλές, στὰ κράτη καὶ στοὺς πολιτισμοὺς καὶ κάθεστε; Εἶστε ἕτοιμοι ἀπὸ φυσικό σας νὰ γίνετε καὶ στρατιῶτες, ἂν εἶναι ἀνάγκη, φτάνει νὰ θελήση κάποιος ἀρχηγὸς νὰ σᾶς κάμη. Ὦ Ρωμιοὶ κακομοιριασμένοι, μαραντζιασμένοι, πότε θ' ἀνοίξη τὸ μυαλό σας γιὰ νὰ πάψτε νὰ εἶστε ραγιάδες; ραγιάδες τῶν δασκάλων σας; Μιὰ φορὰ θὰ γίνη καθάρια ἡ φυλή σας, ὅταν κατασταλάξουν σὲ στρώματα πειθαρχημένα οἱ κληρονομικότητες ὅλες ποὺ κληρονομήσατε καὶ βγῆ ὁ μέσος ὅρος, καὶ τότε θὰ ἔχετε σφαλίξη τὶς πόρτες στὰ ξένα αἵματα καὶ θὰ χαίρεστε ξεμοναχιασμένοι, περήφανοι, ξεχωριστοί, μέσα σ' ἕνα καινούργιο πολιτισμό, ποὺ θὰ τὸν ἔχετε δημιουργήσει ἐσεῖς μοναχοί σας. Ἀπὸ τὴν πρωτινὴ ἑλ-

ληνικὴ ψυχή σας ἀπόμειναν σημαντικὰ σημάδια στὰ σωθικά σας. Μὰ τί κι ἂν ἐχάσατε μερικὰ ἄλλα της στοιχεῖα; Μήπως δὲν ἀποχτήσατε καινούργια καὶ διαφορετικά; Τὴν ψυχή, τὴν ἀνθρώπινη, τὴν ἐλεύτερη, τὴν πλατύτερα ἑλληνική, δὲν τὴν ἐχάσατε; τί κλαῖτε; Τί βαριέστε ποὺ ζῆτε; Ποιὰ στραβωμάρα σᾶς κατέχει; Ἀνοῖξτε τὰ μάτια σας, ἀνοῖξτε τὰ μάτια σας» !

